

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

[ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ—ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΑ—ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ]

ΤΙ ΕΣΤΙ ΤΟ ΠΛΟΥΤΕΙΝ (*).

Ἐνῶ ὁ Σωκράτης περιεπάτει ἐν τῇ στοᾷ τοῦ ἐλευθερίου Διὸς μετὰ τοῦ Ἐρυζίου τοῦ Σπειριέως, προσῆλθεν αὐτοῖς Κριτίας τε καὶ Ἐρασίστρατος. Ὁ τελευταῖος πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπιστρέφει ἐκ Σικελίας· ἐπομένως ὁ Σωκράτης ἐπεθύμει νέα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἐρασίστρατος ἦν κεκμηκῶς, πεζὸς ἐλλοῶν τὴν προτεραίαν ἐκ Μεγάρων, εὐχαρίστως ἐδέχθησαν τὴν πρότασίν του νὰ καθίσωσιν. Ἡ συνδιάλεξις ἐστράφη φυσικῶ τῷ λόγῳ περὶ τὰ Συρακούσια πράγματα. Προξενεῖ δὲ αἰσθησθῆναι τὸ ἐξῆς δι' ὅλας τὰς Ἀθηναϊκὰς ἐποχὰς χρησιμώτατον πολιτικὸν δόγμα τοῦ Ἐρασιστράτου, ὅτι ἐάν τις, κατὰ μικρὸν ἐρεθίζων, ὀργίσῃ τοὺς ἀντιπάλους του, καθιστᾷ αὐτοὺς χαλεπωτέρους.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁμιλίας διέβαινον ἐκεῖθεν οἱ πρέσβεις τῶν Συρακουσίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἐρασίστρατος δεικνύει ἕνα, λέγων πρὸς τὸν Σωκράτην, ὅτι εἶναι ὁ πλουσιώτατος καὶ ὁ πονηρότατος τῶν Ἰταλῶν. Ἀνεπαισθήτως ἤρξατο συζητήσας, ἐάν τὸ πλουτεῖν εἶναι ἀγαθὸν ἢ κακόν. Ὁ Κριτίας ὑπεστήριξεν, ὅτι εἶναι κακόν, ὁ Ἐρυζίας τὸ ἐναντίον καὶ ἡ λύσις ἔμμενεν ἀμφίβολος, ὅτε ἐξαίφνης ὁ Κριτίας ἐζήτησε τὴν ἀδειαν ἵνα ὑποβάλλῃ δύο ἐρωτήσεις. Ὁ Ἐρυζίας ἐδέχθη.

(*) Οἰκονομικὴ τῆς Σωκρατικῆς Σχολῆς θεωρία, περιεχομένη ἐν τῷ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν α' Ἐρυζίας ἢ περὶ πλούτου διαλόγῳ, ὅστις ὑπὸ Fischer μὲν τῷ Αἰσχίνῃ, ὑπὸ Grote δὲ τῷ Πλάτῳ ἀποδίδεται. (Δανάδα. Ἱστορ. Ἑλλήν. Φιλολογ. τόμ. 4 κεφ. 1 μετὰφ. Βαλέττα).

Α'.—Κρ. Τὸ ἀδικεῖν εἶναι κακὸν ἢ ἀγαθόν;—'Ερ. Βεβαίως κακόν.—Κρ. Τί νομίζεις περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις μοιχεύει τὰς γυναῖκας τῶν πλησίον του ἐπ' ἀργυρίῳ ἀδικεῖ ἢ δὲν ἀδικεῖ;—'Ερ. Προφανῶς ἀδικεῖ.—Κρ. Λοιπὸν οἱ πλούσιοι ἔχουσι περισσοτέρας εὐκολίας πρὸς τὸ ἀδικεῖν.—'Ο 'Ερυξίας ἐσιώπησεν.

Β'.—Κρ. Ἀλλὰ σὲ ἐρωτῶ καὶ πάλιν, ὦ 'Ερυξία, Τὸ νοσεῖν κακὸν εἶναι ἢ ἀγαθόν;—'Ερ. Βεβαίως κακόν.—Κρ. Τί νομίζεις, συμφέρει εἰς τὴν ὑγείαν ἢ ἀκράτεια;—'Ερ. Ὅχι.—Κρ. Λοιπὸν οἱ πλούσιοι ἔχουσι μείζονας εὐκολίας πρὸς τὴν ἀκρασίαν.

'Ο 'Ερυξίας ἠσθάνθη ἑαυτὸν ἠττώμενον καὶ ἤρχιζε νὰ ἐρεθίζηται· ἐὰν δὲν ἠτχύνετο τοὺς παρόντας, θὰ ἐράπιζε (λέγει ὁ Πλάτων) τὸν Κριτίαν. Ἦτο καιρὸς νὰ παρέμβη ὁ Σωκράτης, ὅστις διὰ τῆς συνειθισμένης πραότητός του λέγει πρὸς τὸν Κριτίαν, ὅτι ἡ ἰδέα του δὲν εἶναι πρωτότυπος, ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Πρόδικον, ὅστις ἄλλοτε, διαλεγόμενος τοιαῦτα ἐν Λυκείῳ, ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου, ἵνα μὴ τοὺς νέους διαφθείρῃ. Ἀφοῦ τοιοιτοτρόπως ἐρρίφθη βάλσαμον εἰς τὰς πληγὰς τοῦ 'Ερυξίου, ὁ Σωκράτης παρετήρησεν, ὅτι τοῦ ζητήματος «ἀγαθὸν ἢ κακὸν τὸ πλουτεῖν» προηγεῖται ἡ ἐρευνα αὐτὴ ἐστὶ τὸ πλουτεῖν».—'Εὰν δὲν γνωρίζετε, λέγει, τί εἶναι τὸ πλουτεῖν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζετε ἂν ᾗναι ἀγαθὸν ἢ κακόν; Παρακαλῶ λοιπὸν τὸν 'Ερυξίαν, ὅστις ἰσχυρίζεται, ὅτι εἶναι ἀγαθόν, νὰ εἴπῃ τὴν ἰδέαν του.

'Ερ. 'Εγὼ, ὦ Σωκράτες, οὐδὲν ἔχω νὰ προσθέσω εἰς τὴν ἰδέαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, οἵτινες νομίζουσι πλοῦτεῖν τὸ χ ρ ἦ μ α τ α π ο λ λ ἄ κ ε κ τ ἦ σ θ α ι. Νομίζω δὲ, ὅτι καὶ ὁ Κριτίας δὲν φρονεῖ, ὅτι τὸ πλουτεῖν εἶναι ἄλλο τι.

Σω. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ συνεννοηθῶμεν περὶ τῆς σημασίας τῶν χρημάτων, ἵνα μὴ ὀλίγον ὕστερον διαφωνήσωμεν περὶ αὐτῶν. Διότι οἱ Καρχηδόνιοι π. χ. μεταχειρίζονται νόμισμα τοιοῦτόν τι· τίθεται ἐντὸς μικροῦ δερματίου πρᾶγμα, γνωστὸν ἐκείνῳ μόνῳ, ὅστις τὸ εἶσε, μεγέθους τετραδράχμου· ἀκολούθως σφραγίζεται· καλῶς καὶ ὁ ἔχων πλεῖστα

τοιαῦτα δερμάτια θεωρεῖται ὡς πλεῖστα ἔχων χρήματα, ὡς πλουσιώτατος. Δι' ἡμᾶς ὅμως, ὅσα καὶ ἂν ἔχη τις τοιαῦτα δὲν εἶναι πλουσιώτερος τοῦ πολλοῦ ἐκ τοῦ βουνοῦ χάλικας ἔχοντος.—'Εν Λακεδαίμονι δὲ μεταχειρίζονται ὡς νόμισμα σίδηρον ἀχρηστον· ὁ ἔχων μείζονα ποσότητα τοιοῦτου σιδήρου θεωρεῖται πλούσιος. Εἰς ἄλλην ὅμως πόλιν τοιαύτη περιουσία οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν.—'Εν δὲ τῇ Αἰθιοπία μεταχειρίζονται ὡς νόμισμα λίθους ἐγγεγλυμένους οὐδαμῶς χρησίμους εἰς ἄνδρα Λακωνικόν.—Παρὰ δὲ τοῖς νομάσι Σκύθαις ὁ ἔχων τὴν οἰκίαν τοῦ Πουλυπίωνος, δὲν θὰ ἐνομιζετο πλουσιώτερος τοῦ ἔχοντος ἀχρηστον βράχον.—Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ὅτι τὰ αὐτὰ πράγματα δὲν ἔχουσι δι' ὅλους τὴν αὐτὴν ἀξίαν. 'Εὰν διὰ τοὺς μὲν εἶναι χρήματα, διὰ τοὺς ἄλλους εἶναι μηδαμινά. 'Εντεῦθεν ἐξηγεῖται διὰ τί αἱ οἰκίαι διὰ τοὺς Σκύθας μὲν δὲν εἶναι χρήματα, δι' ἡμᾶς δὲ εἶναι τοιαῦτα· τὰ δέρματα διὰ τοὺς Καρχηδονίους καὶ ὁ σίδηρος διὰ τοὺς Λακεδαιμονίους εἶναι χρήματα, δι' ἡμᾶς δὲ ὄχι. 'Εὰν τις ἐν Ἀθήναις εἶχε λίθους ἀχρηστοὺς βάρους χιλίων ταλάντων, θὰ ἐνομιζετο ἄρα γε διὰ τοῦτο πλούσιος; 'Ερ. Δὲν μοι φαίνεται.

Σω. Ἀλλ' ἐὰν τὰ χίλια ταῦτα τάλαντα εἶναι λίθος λιχνίτης, δὲν θὰ ἐλέγομεν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὰ εἶναι σφόδρα πλούσιος;—'Ερ. Βεβαίότατα.

Σω. Δὲν προέρχεται τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι τῶν λίθων, οἱ μὲν χρήσιμοι, οἱ δὲ ἀχρηστοί;—'Ερ. Ναί.

Σω. 'Επίσης καὶ ἐν τοῖς Σκύθαις, ἐπειδὴ οὐδεμία ὑπάρχει αὐτοῖς χρεῖα οἰκίας, δὲν θεωροῦνται αἱ οἰκίαι ὡς χρήματα. Ἀνὴρ δὲ Σκύθης θὰ προετίμα δέρμα προβάτου ἀντὶ τῆς ὠραιότητός τῶν οἰκιῶν διὰ τὸν λόγον ὅτι, αὕτη μὲν ἀχρηστος, ἐκεῖνο δὲ χρήσιμον. Δὲν εἶναι δὲ πάλιν τὸ Καρχηδόνιον νόμισμα δι' ἡμᾶς χρήματα, διότι δὲν δυνάμεθα δι' αὐτοῦ, ὡσπερ διὰ τοῦ ἀργυρίου, νὰ προμηθευθῶμεν ὅσων δεόμεθα, εἶναι λοιπὸν ἀνωφελὲς ἡμῖν.—'Ερ. Συνομολογῶ.

Σω. Ἄρα, ὅσα μὲν εἶναι χρήσιμα, ταῦτα εἶναι χρήματα· ὅσα δὲ εἶναι ἀνωφελῆ, ταῦτα δὲν εἶναι χρήματα.

Ἐρ. Πῶς λοιπὸν, ὦ Σώκρατες; Δὲν εἶναι τι ὠφέλιμον ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλοισι ὀμιλίαις ἡμῶν, ἐν ταῖς μελέταις καὶ ἐν τόσοις ἄλλοις ἔργοις; Διότι δὲ εἶναι τινὰ ὠφέλιμα, εἶναι ἄρα γε διὰ τοῦτο καὶ χρήματα; Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν ἐννοῶ πῶς δύνανται νὰ ἦναι τοιαῦτα. Ὅτι τὰ χρήματα εἶναι χρήσιμα, οὐδεμία ἀμφιβολία. Ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ χρήσιμα πάντα εἶναι χρήματα, τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ.

Σω. Φέρε ἰδῶμεν, μὴ ἐντεῦθεν δύναται νὰ λυθῇ ἀκριβέστερον τὸ ἐπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα. Πρὸς τί εὐρέθη ἡ τῶν χρημάτων κτήσις; Δὲν ὑπάρχει τι σχετικὸν πρὸς τὴν εὐρείαν τῶν φαρμάκων, τὰ ὁποῖα θεραπεύουσι τὰς νόσους ἡμῶν; Ἐὰν δὲν εἴχομεν νόσους, ἢ ἂν ἐθεραπεύοντο αὐταὶ μόναι καὶ παραχρήμα, οὐδεμία ἀνάγκη ἰατρικῆς καὶ τῶν ταύτης ἐργαλείων. Καὶ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐγνώριζε τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν, δυνάμενος νὰ ζῆσθαι ἄνευ σιτίων καὶ ἄνευ ποτῶν ἰσοποῖα ἀνάγκη τοιούτων ἐφοδίων, ἢ ἀργυρίου, ἢ ἐτέρου τινός, ἵνα ταῦτα ἐκπορίζηται;

Ἐρ. Τῶ ὄντι οὐδεμία ἀνάγκη.

Σω. Λοιπὸν καὶ τᾶλλα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐὰν δὲν εἴχομεν ἀνάγκην, πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν, θερμότητος καὶ ψύχους ἐνίοτε καὶ τῶν ἄλλων, ἄχρηστα θὰ ἦσαν ἡμῖν τὰ χρήματα. Διότι θέλομεν ταῦτα εἰς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἐνδειῶν τοῦ σώματος. Ἄρα, ἐὰν τοιαύτη εἶναι ἡ χρησιμότης τῆς κτήσεως τῶν χρημάτων, πρὸς τὴν θεραπείαν ἣτοι τῶν ἐνδειῶν τοῦ σώματος, ἔπεται, ὅτι, ἀφαιρουμένων τῶν ἐνδειῶν τούτων, οὐδεμία ἀνάγκη χρημάτων καὶ ἴσως τότε παντάπασι τοιαῦτα δὲν θὰ ὑπῆρχον. — Ἐρ. Φαίνεται.

Σω. Εἶναι λοιπὸν πρόδηλον, ὅτι ὅσα πράγματα χρησιμεύουσιν εἰς τὰς ἀνάγκας ἡμῶν εἶναι χρήματα.

Ὁ Ἐρευξίας συνεφώνησε μὲν, ὅτι εἶναι ταῦτα χρήματα, οὐ μὴν ἀλλὰ ἐτάραττέ γε αὐτὸν σφόδρα τὸ λογίδιον. Ἐντεῦθεν ἠναγκάσθη ὁ Σωκράτης νὰ ἐξακολουθήσῃ... —

Σω. Ἐὰν ποτε ἠδυνάμεθα νὰ καταπαύωμεν τὰς ἐνδείας τοῦ σώματος ἄνευ ἀργυρίου καὶ χρυσίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν

τοιούτων, σιτίων, ποτῶν, ἱματίων, στρωμάτων, οἰκιῶν, οὐδὲν τούτων θὰ ἦν ἡμῖν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν χρήσιμον. — Ἐρ. Βεβαίως. — Σω. Ἄρα δὲν θὰ ἐφαίνοντο ἡμῖν χρήματα, διότι δὲν θὰ ἦσαν χρήσιμα. Θὰ ἐνομίζομεν δὲ ὡς χρήματα ἐκεῖνα, δι' ὧν θὰ ἐκπορίζομεθα τὰ χρήσιμα.

Ἐρ. Ὡ Σώκρατες, δὲν δύναμαι νὰ πεισθῶ, ὅτι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα δὲν εἶναι χρήματα· διότι εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι τὰ μὴ χρήσιμα πράγματα οὐδὲ χρήματα εἶναι καὶ ὅτι ταῦτα εἶναι ἐκ τῶν χρησιμωτάτων. Δὲν ἐννοῶ δὲ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὦσι ταῦτα ἀνωφελεῖ, ἐὰν δι' αὐτῶν ἐκπορίζομεθα τὰ ἐπιτήδεια.

Σω. Ἄς συνενοηθῶμεν περὶ τούτου. Οἱ διδάσκοντες μουσικὴν, γράμματα ἢ ἑτέραν τινὰ ἐπιστήμην, καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τῶν μαθημάτων τούτων λαμβάνοντες μισθὸν δὲν ἐκπορίζονται δι' αὐτοῦ τὰ ἐπιτήδεια; — Ἐρ. Ναί.

Σω. Ἄρα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀνταλλάσσουσι πρὸς τὰ ἐπιτήδεια τὴν ἐπιστήμην των, καθὼς ἡμεῖς τὸ χρυσίον καὶ τὸν ἀργυρον. — Ἐρ. Σύμφημι.

Σω. Ἐὰν λοιπὸν οὕτω κερδαίνωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἢ ἐπιστήμη των εἶναι χρήσιμος, ὅπως καὶ τὸ ἀργύριον, ὅπερ εἴπομεν, ὅτι εἶναι χρήσιμον, διότι δι' αὐτοῦ ἐκπορίζομεθα τὰ ἀναγκαῖα. — Ἐρ. Οὕτως ἔχει.

Σω. Λοιπὸν, ἐὰν αἱ ἐπιστήμαι ἔχουσι τὴν χρησιμότητα ταύτην, προφανῶς εἶναι χρήματα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον. Ἐπομένως καὶ οἱ ἐπιστημονικότεροι εἶναι πλούσιοι, ἐνίοτε δὲ καὶ πλουσιώτεροι οἱ ἐπιστημονικότεροι, διότι τὸ πᾶν συνίσταται εἰς τὸν τρόπον τῆς χρήσεως. Καθὼς τὰ φάρμακα δὲν εἶναι χρήσιμα παντὶ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ τοῖς γινώσκουσι τὴν πρέπουσαν χρῆσιν αὐτῶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐφοδίων τῆς ζωῆς. Τὸ χρυσίον, τὸ ἀργύριον καὶ τᾶλλα, τὰ δοκοῦντα χρήματα εἶναι, ὑποθέτουσι τὴν ἐπιστήμην τῆς χρήσεώς των, ἐν ἣ διακρίνεται ὁ καλὸς ἀγαθός.

ΠΕΡΙ

ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΚΤΗΜΑΤΩΝ.

Ἐάν ἐπιθεωρήσωμεν ἐν γένει τὰ ἀντικείμενα, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ καθολικὴ τῆς ἀνθρωπότητος περιουσία, παρατηροῦμεν, ὅτι δύνανται ταῦτα νὰ καταταχθῶσιν εἰς δύο κεφαλαίωδεις κατηγορίας. Τὰ μὲν ὀρθῶσι τὴν γενικὴν τῶν ἀνθρώπων χρῆσιν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἀτόμων, ἐξ ὧν συγκροτεῖται τὸ ἔθνος, περὶ οὗ πρόκειται. Τὰ δὲ προώρισται εἰς ἐκπλήρωσιν μερικωτέρων τῆς κοινωνίας σκοπῶν.

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀνήκουσιν α) ὅλαι αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, καθ' ὅσον ἡ ἐπ' αὐτῶν ἀρχικὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κοινοκτημοσύνη δὲν διαταράχθη ὑπὸ τῶν νόμων τῆς κοινωνίας. Μεταξὺ αὐτῶν πᾶσα ἐποχὴ ἰδιαιτέρως ὑπελόγησε τὸ ὕδωρ, τὸ φῶς, τὸν ἀέρα, τὴν θάλασσαν. Ἐν τούτοις ὑφίσταται καὶ ἐπὶ τούτων εἶδος φυσικοῦ τινοῦ ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς προνομίου. Ὅταν ὁ Θεὸς ἐξέβαλε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ παραδείσου, εἰπὼν εἰς αὐτὸν «ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου», οὐδὲν περὶ τοῦ ὕδατος προσέθηκεν, ἀφείκει αὐτὸ πρόφανως δωρεάν· ἐν τούτοις κατόπιν ἀπεδείχθη, ὅτι πρέπει τοῦτο νὰ εὐρίσκηται ἐπὶ ἐδάφους ἀνοικτοῦ. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἀδιάφορος εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν Ἑθνῶν, ἡ οὐχὶ ἀπανταχοῦ κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον διάδοσις τοῦ φωτός. Ἐν γένει τὰ περὶ τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς πόντους ἄκρα τῆς γῆς εἶναι δεκτικώτερα εἰς τὴν οἰκονομικὴν χρῆσιν τῶν τῆς ἀτμοσφαιράς ρευμάτων. Λαοὶ δὲ μεσόγειοι στεροῦνται τοῦ κολοσσαίου εἰς οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν θαλασσίου ὄργανου, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε, ὅταν ἡ Κιμώνιος συνθήκη ἐπέβαλλεν εἰς τὸν μέγαν βασιλεῖα αἵππου μὲν δρόμον ἀεὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπέχειν θαλάσσης, ἔνδον δὲ Κυανέων καὶ Χαλιδονίων μακρᾶ νηὶ καὶ χαλκεμβόλῳ μὴ πλέειν»⁽¹⁾,

(1) Πλουτάρχου Κίμων 487.

δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὰς μεγάλας ἐντεῦθεν οἰκονομικὰς συνεπεΐας. — Ὅπως δὴποτε τὸ νεώτερον Δίκαιον τῶν Ἑθνῶν θεωρεῖ τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν ὡς γενικὸν μέσον κυκλοφορίας ὅλων τῶν Ἑθνῶν⁽¹⁾, ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀνήκοντος πανηγυρικοῦ γάμου τοῦ Δόγου τῆς Ἑνετίας μετὰ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης⁽²⁾, τὸ δίκαιον τῶν Ἑθνῶν ἀναγνωρίζει τὴν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἰδιοκτησίαν αὐτῶν μέχρι μόνον βολῆς κανονίου⁽³⁾, ἢ ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀλιεῖα καὶ λοιπὴ φυσικὴ περιουσία ἀνήκει ἐπομένως εἰς τὸ ἔθνος.

β). Τὸ κλίμα καὶ ἡ γεωγραφικὴ τῆς χώρας θέσις πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ἰδιαιτέρως. Λαοὶ, κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς διαβάσεως ἄλλων λαῶν, εἰσάγουσιν ἐν ἐκάστῳ ἀντικειμένῳ τῆς περιουσίας αὐτῶν πολλοστημόριον τοῦ φυσικοῦ τῆς χώρας ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκαστος δύναται νὰ μεταχειρισθῇ, ἀλλ' ὁ ξένος πρέπει νὰ πληρώσῃ. Τὸ ἐν Sorrento ξενοδοχεῖον τῆς Σειρήνος, εἰς ὅλα τὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα προσφέρει εἰς τὸν περιηγητὴν, ὑπολογίζει βεβαίως καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς φαινόμενον τοῦ ἐνώπιον του, διὰ μέσου τοῦ μαγευτικοῦ τῆς Νεαπόλεως κόλπου, καιομένου Βεσουβίου! Ὅποῖον ἐφόδιον εἰς τὴν οἰκονομικὴν δυνάμιν τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐν αἷς ἡ

(1) «Πάντων εἰσὶν ὁ ἀήρ, τὸ μέν ὕδωρ, ἡ θάλασσα» (Βασιλικῶν β' 46, 3).

(2) Vattel Δικ. τῶν Ἑθνῶν τόμ. 1 βιβλ. 1 § 289.

(3) Vattel αὐτ.—Περὶ τὸν νὰ σημειωθῇ κατὰ πόσον αἱ νεαὶ τῆς πυροβολικῆς ἐφευρέσεις ἐξέτεινον τὴν ὑδατίνην ταύτην ἰδιοκτησίαν. Ἐν τούτοις παρατηρεῖ ὁ Martens (Δικ. τῶν Ἑθνῶν τόμ. 1. § 42), ὅτι ὑπάρχουσι καὶ θάλασσαί, τῶν ὁποίων ἡ ἐθνικὴ ἰδιοκτησία εἶναι ἀφιλονεικτος ὡς π. χ. ἡ μεταξὺ Ἰρλανδίας καὶ Ἀγγλίας θάλασσα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, καὶ ἐν τῇ Μεσογείῳ ἡ τὸ Ἑλληνικὸν ἀποτελοῦσα ἀρχιπέλαγος. Ὅταν τελευταῖον ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος παρεβίαζε τὴν θάλασσαν ταύτην, ἡ Ἑλληνικὴ διπλωματία, μὴ ἔχουσα τὴν δυνάμιν, ἐδειξεν, ὅτι ἐστερεῖτο συγχρόνως καὶ τῆς ἐπιστήμης, οὐδέποτε ἐπικλησθεῖσα τοὺς τίτλους τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἰδιοκτησίας εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῆς.

υγρασία και ἡ θερμότης εὐρίσκονται διὰ μείζονος ἁρμονίας συμμεμιγμένα κατὰ τὴν φυσικὴν τοῦ ἔτους περίοδον! Χώραι δὲ, κείμεναι ὑπὸ τὴν εὐεργητικὴν ἐπιρροὴν τῶν μεγάλων τοῦ Ἰκεανοῦ ρευμάτων, ἔχουσιν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν ὄργανον δυσυπολογίστου ἀξίας ⁽¹⁾.

γ'.) Τὸ δικαίωμα τοῦ κινεῖσθαι ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς συνδέεται οὕτω μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε, περιοριζομένου ἐκείνου, ἐξαμβλοῦται αὐτῇ. Ὅ,τι εἶναι ἡ θάλασσα μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, εἶναι τὸ ἀνοικτὸν ἔδαφος τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐξοχῆς μεταξὺ τῶν ἀτόμων. «Κοινὴ χρῆσις» εἶναι λοιπὸν ἐπιγεγραμμένη ἐπὶ τῶν πλατειῶν καὶ τῶν ὁδῶν, ἐπὶ τῶν πλευστῶν ποταμῶν καὶ τῶν διωρύγων (κινητῶν ὁδῶν), ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν ⁽²⁾ μετὰ τῶν λιμένων καὶ τῶν ὄρμων αὐτῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ δημοσίου, ἢ τῆς κοινότητος, ἢ τῆς ἐταιρίας ἐπὶ ὁδῶν, γεφυρῶν, διωρύγων εἰσπραξις τελῶν δὲν ἀποκλείει τὴν ἔννοιαν τῆς γενικῆς χρήσεως, διότι ἀπ' ἐναντίας, χάριν ταύτης κατασκευασθεῖσαι αὐταί, ἐξηγοῦσι μᾶλλον τὴν ἀνάγκην τῆς συντηρήσεώς των ἢ τὸν σκοπὸν τῆς φορολογίας ⁽³⁾.

⁽¹⁾ Καθὼς παρατηρεῖ ὁ Roscher (Ἀρχαὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας τόμ. 1 § 31), «χάρις εἰς τὰς φυσικὰς ταύτας ὁδοὺς, ἡ Ἀγγλία εὐρίσκεται 1500 μίλια πλησιέστερον τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς πρὸς ὅλα τὰ μεγάλα ἐμπορεῖα τοῦ κόσμου... Τὰ ρεύματα τῆς θαλάσσης τὴν μὲν Κίναν ἐμπόδισαν, τὴν δὲ Εὐρώπην συνέδραμον εἰς ἐποικήσιν τῆς Ἀμερικῆς... Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ πόσον αἱ γλίστραι τοῦ ρεύματος τῶν κόλπων ἀναθυμιάσεις συμβάλλουσιν εἰς τὸ εὐκραεῖν τοῦ κλίματος τῆς ἀρκτικοδυτικῆς Εὐρώπης».

⁽²⁾ «Αἰγιαλὸς ἐστὶ μέχρις οὗ τὸ μέγιστον τῆς θαλάσσης ἐκτρέχει κύμα» (Βασιλικῶν 93. 2, 2) τοῦ χειμῶνος μὲν διὰ τὴν Μεσόγειον, τοῦ Μαρτίου δὲ διὰ τὸν Ἰκεανόν, ὅτε αἱ μέγιστα συμβαίνουσι κινήσεις τῆς θαλάσσης.

⁽³⁾ Οἱ σιδηροδρομοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, διότι ἐὰν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, ὡς ὁδῶν σιδηρῶν, διακριθῇ ἡ ἐμπορικὴ τῆς ταχυδρομίας διὰ τῶν ἀτμαμαζῶν ἐπιχειρήσεις, αἱ ἐταιρίαι τῶν σιδηρο-

δ'). Οἱ ναοὶ καὶ τὰ νεκροταφεῖα εἶναι δύο ἄκρα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας. Ἐὰν ἡ θρησκεία συνδέῃ τὸ αἰώνιον καὶ τὸ προσωρινόν, δὲν εἶναι ἀσήμαντον, ὅτι ὁ μὲν ναὸς διδάσκει τὴν πίστιν, τὴν ἐπιστήμην ἤτοι τῆς αἰωνιότητος, ὁ δὲ τᾶφος τὴν ἐλπίδα, τὴν ἐπιστήμην ἤτοι τῆς προσωρινότητος. Ὅποσον χάος ἐν τῇ ψυχῇ, ὅταν ἐλλείψῃ ἐξ αὐτῆς τὸ παρήγορον φῶς τῶν δύο τούτων ἐπιστημῶν! Ἡ εἰσοδος λοιπὸν ἐλευθέρα εἰς πάντας. Ἐνῶ οἱ πιστοὶ εἰσέρχονται εἰς τὰ ἐνδότρια, διὰ τοὺς κατηγουμένους φυλάττονται τὰ ὑψηλότερα μέρη τοῦ ἀρχαίου τῆς χριστιανισμοῦ ναοῦ.

Ἐὰν ἤδη ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν τεσσάρων τούτων κατηγοριῶν συμβουλευθῶμεν τὴν ἱστορικὴν τῆς κοινῆς χρήσεως ἀνάπτυξιν, παρατηροῦμεν, ὅτι εἶναι οὐσιωδῶς σχετικὴ. Ἐγείρονται λαοὶ κατὰ λαῶν, ἔθνη ὑποδουλοῦνται ἢ ἐκπατρίζονται· τότε ἡ κοινὴ χρῆσις μεταβάλλει κύριον. Ἀλλὰ βαθμηδὸν αἱ ἰδέαι τοῦ κοινοῦ τούτου κυρίου τροποποιοῦνται, τὰ ἀντικείμενα τῆς κοινῆς χρήσεως λησμονοῦνται καὶ οὐδεὶς ἐν τῇ παρελεύσει τοῦ χρόνου ἀπορεῖ διὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τῆς πρώην κοινῆς κτήσεως. Τοιοῦτοτρόπως ὁδοὶ, πλατεῖαι, ναοὶ καὶ τάφοι μετέστησαν εἰς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, καθὼς γῶραι καὶ κλίματα εἰς ἄλλην ἐθνικὴν.

Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῶν ἀντικειμένων τῆς καθόλου περιουσίας, ἀνήκουσιν ὅσα κτήματα πρὸς ἰδίους σκοποὺς ἐκυρίευσαν τὰ άτομα ἢ οἱ φυσικοὶ καὶ τεχνητοὶ αὐτῶν συνεταιρισμοὶ (ἔθνος, ἐπαρχίαι, δῆμοι, κοινότητες — ἐταιρίαι, σωματεῖα, καθιδρύματα). Μεταξὺ τῶν κτημάτων τούτων

ὁρῶμεν προσωρινὰ μόνον ἔχουσι δικαίωματα, μέχρι τέλους ἤτοι τοῦ χρόνου τῆς παραχωρήσεως, ὅτε ἡ σιδηρὰ ὁδὸς καθίσταται κτήμα τοῦ ἔθνους. Εἰς ἀμφοτέρως ἐν τούτοις τὰς περιπτώσεις, ὁ κύριος χαρακτήρ τῆς σιδηρᾶς ὁδοῦ εἶναι ἡ κοινὴ χρῆσις, ὑπὸ τὸν ἐμφανεστερον τύπον τῆς πρακτικῆς ὑποθέσεως ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη τελειωθῆσονται μέχρις ἐκεῖ, ἐνθα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἀστυνομικῆς τάξεως θὰ κυκλοφορῶσι κατὰ βούλησιν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν σιδηρῶν ὁδῶν αἱ ἀτομικαὶ ἀτμαμαζαί, ὅπως ἐπὶ τῶν λιθίνων ὁδῶν αἱ κοιναὶ ἄμαζαί.

ἐνδιαφέρουσι τὴν ἐπιστήμην τῆς Δημοσιονομίας πρωτίστως μὲν τὰ κτήματα τοῦ ἔθνους, δευτερευόντως δὲ τὰ κτήματα τῶν κοινοτήτων ἐν γένει, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς λειτουργοῦσαν οὐσιωδῶς ἐθνικὴν ἰδέαν ⁽¹⁾.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς Δημοσιονομίας, τὰ ἐθνικὰ κτήματα, δύνανται ταῦτα νὰ καταταχθῶσι τριχῶς· Α') περιουσία τῆς Ἱστορίας, Β) περιουσία εἰς ἄμεσον χρῆσιν τοῦ Πολιτικοῦ σώματος, Γ') περιουσία εἰς πρόσοδον τοῦ Κράτους.

Α'). Ἡ ἱστορικὴ περιουσία τοῦ Κράτους δὲν ὀφείλεται ἀπλῶς εἰς τὸ παρελθόν, διότι δημιουργεῖ αὐτὴν ἐκάστοτε τὸ παρελθόν εἰς χρῆσιν τοῦ μέλλοντος. Τὰ ἔθνη δὲν ζῶσι μόνον διὰ τῶν τροφῶν, τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν κατοικιῶν· αἰσθάνονται ἀνάγκας πολὺ ὑψηλοτέρας σφαίρας, διότι πρὸ πάντων ζῶσι διὰ τῶν ἰδεῶν. Ἴνα συνδεθῶσιν αἱ γενεαὶ πρὸς ἀλλήλας, δὲν ὑπάρχει δραστηριώτερον μέσον. Αἱ ἰδέαι αὗται διττῶς μεταδίδονται· διὰ τῆς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων κατ' ἀνάγκην συμβιώσεως τῶν νεωτέρων καὶ διὰ τῶν συμβόλων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι τὴν ἱστορικὴν τοῦ Κράτους περιουσίαν. Οὐδεμίαν ἔχω ἀμφιβολίαν, ὅτι τὰ ἱερά τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ ὅποια ἐγειρόμενα ἐπὶ τοῦ Περικλέους κατέστρεψαν τὰς Ἀθήνας, συνετέλεσαν ἐρειπωμένα εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς ⁽²⁾.

⁽¹⁾ Καθὼς παρατηρεῖ ὁ Savigny (Συστ. Ῥωμ. Δικ. τόμ. 2 § 96) αἱ κοινότητες, θεραπεύουσαι γενικὰς καὶ διαρκεῖς ἀνάγκας, ἀποτελοῦσι μέρος τῆς ἐπικρατείας συμφυεῖς. — Ἐπὶ τοῦ ὅλου ἡ ἰδέα τοῦ κειμένου περιλαμβάνει τὰ κτήματα οὐ μόνον τῶν κατὰ μέρος κοινοτήτων, ἀλλὰ κυρίως τῶν μεγάλων κοινοτικῶν συνδέσμων, τοῦ δήμου ἥτοι καὶ τῆς ἐπαρχίας.

⁽²⁾ Ἡ τὸ φρούριον τοῦτο (ἔγραφε πρὸς τὴν Υ. Πύλιν κατὰ τὴν 28 Αὐγούστου 1826 ὁ πολιορκῶν αὐτὸ Ῥεσῆ-Μεχμέτ πασᾶς) ἔχει τεχνικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἔργα, τὰ ὅποια προξενοῦν θαυμασμὸν εἰς τοὺς πεπαιδευμένους Εὐρωπαίους. Διὰ τοῦτο τὰ ἔθνη τῶν ἀπίστων θεωροῦσιν τὸ φρούριον τοῦτο ὡς ἰδίαν αὐτῶν οἰκίαν καὶ τὸ νομίζουσι ὡς προσκυνητήριον (Συρμελῆ Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν Γ'. γ'. σελ. 155).

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἀρχαιότητες, εἴτε κινηταὶ εἴτε ἀκίνητοι, δι' ὅλης τῆς ποικιλίας αὐτῶν εἰς λίθους, χρώματα, μέταλλα ⁽¹⁾. Ἡ νεωτέρα τέχνη ἤρchiσε νὰ προσθέτῃ τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἀγώνων αὐτῆς. Ἐν τούτοις τὸ οὐσιωδὲς μένει πάντοτε ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς παρελθούσης μεγάλης ἐποχῆς. Ναοί, θέατρα, ἀγάλματα, ἀγγεῖα, νομίσματα, τείχη, ἐπιγραφαί, μνημεῖα, ἐν γένει πᾶν ὅ,τι φέρει τὴν σφραγίδα τῆς ἀρχαίας ἐργασίας διὰ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς γοητείας καὶ τοῦ μυστηρίου, τὸ ὅποion ἡ σεβασιμότης τοῦ χρόνου ἐπιχέει, δεικνύουσιν ὅποια ἦν ἐν τῇ δόξῃ τῆς ἡ Θεότητος, ἣτις νῦν πενθεῖ ἐπὶ τοῖς συντρίμμασι, τὰ ὅποια παρήγαγεν ἢ εἰς τὸν Ὀλυμπον τολμηρὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἀνάβασις ⁽²⁾.

Β'). Ἡ εἰς ἄμεσον χρῆσιν τοῦ Πολιτικοῦ σώματος περιουσία τῆς Ἐπικρατείας δύναται νὰ μελετηθῇ διττῶς· ἢ 1) ἀποβλέπει τὴν διὰ τῆς ὕλικης ἰσχύος ἀσφάλειαν ἢ 2) ἀποβλέπει τὴν διὰ τῆς πνευματικῆς ἰσχύος διοίκησιν.

1) Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουσιν, ἐκ τῆς ἐννοίας μὲν τῶν ἀκινήτων, τὰ φρούρια, τὰ δχυρώματα, αἱ τάφοι, τὰ τείχη, οἱ ναύσταθμοι, οἱ πολεμικοὶ λιμένες, τὰ στρατιωτικὰ σχολεῖα καὶ ἐργοστάσια, οἱ στρατῶνες μετὰ τῶν σχε-

⁽¹⁾ Κατὰ τὸν Νόμον τῆς 10 Μαΐου 1834 (ἀρθρ. 62, 64, 80) οἱ μὲν ἰδιοκτητῆται τῶν κτημάτων, ἐν οἷς ἀνακαλύπτονται ἀρχαιότητες, θεωροῦνται κατὰ τὸ ἤμισυ κύριοι, ἡ δὲ ἐκ τῆς ἐπικρατείας ἐξαγωγή τούτων ἀπαγορεύεται.

⁽²⁾ Ὁ ἐν Μαραθῶνι (Παυσαν. ἀ 79. Ἡροδ. θ'. § 85) ἐκ χρώματος σωζόμενος ἐτι τάφος τῶν ἀνδρείων, ἐνταῦθα πρέπει νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν λιθίνων τῆς ἐποχῆς αἰχμῶν, αἵτινες ἐπ' αὐτοῦ ἀνευρίσκονται. Ἰπενθυμίζε: τοὺς ἡρωϊκοὺς τάφους τοῦ Ὀμήρου, οἵτινες ἐλάβανον διαστάσεις γηλόφων, καθὼς ὁ τοῦ Πατρόκλου, ὅστις εἶχε 100 ποδῶν διάμετρον (Lubbock, ὁ Ἀνθρωπος πρὸ τῆς Ἱστορίας, κεφ. 4)—Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν πρέπει νὰ καταταχθῶσι καὶ οἱ ἐξ ἀκατεργάστων λίθων περιφερεῖς τάφοι τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, οἷσι π. χ. ἀπαντῶνται κατὰ τὴν ἀπὸ Καλαβρύτων εἰς Τρίπολιν ἄγουσαν ὁδὸν παρὰ τὴν θέσιν «Κακὸς Ἅγιος Νικόλαος.»

τικῶν νοσοκομείων, ἀποθηκῶν κλπ. ἐκ τῆς ἐννοίας δὲ τῶν κινήτων, τὰ πολεμικὰ πλοῖα (ξύλινα τοῦ Θεμιστοκλέους τείχη), μεθ' ὧν τῶν προσαρτημάτων αὐτῶν, τὰ ἐν ταῖς δημοσίαις ἀποθήκαις, ἐν δεδομένη ἐποχῇ, εὐρισκόμενα παντὸς εἶδος τρόφιμα, ἐνδύματα, ἀποσκευαί, ἐργαλεῖα, μηχαναί, ὄπλα, πολεμοφόδια μετὰ τῶν ἐν ταῖς σχετικαῖς ὑπηρεσίαις ἵππων, ἡμιόνων, ἀμαξῶν, κιβωτίων κλπ.—Ἡ λεπτομερεστέρα ἀπαρίθμησις ὧν τῶν ἀντικειμένων τούτων ἐνδιαφέρει τὴν ἐπιστήμην τῆς Δημοσιονομίας, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἀξίας, ἥτις δείκνυσι τὴν ἄρμονίαν αὐτῶν πρὸς τὴν καθόλου οἰκονομίαν τοῦ ἔθνους. Οὕτως ἐν Γαλλίᾳ τὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὑπουργείων τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπαγόμενα ἀντικείμενα (ἐκτὸς τῶν κυρίως πολεμικῶν ἀκινήτων, ὡς φρουρίων κτλ.) ὑπελογίσθησαν κατὰ τὸ 1862 ⁽¹⁾ εἰς φραγ. 2,191,730,345!

2). Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ὑπάγονται τὰ ἐθνικὰ ἐκεῖνα κτήματα, ἐν οἷς ἡ Νομοθετικὴ, ἡ Ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ Δικαστικὴ ἐξουσία ἐκτελοῦσι τὴν ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν.

Καὶ ἡ μὲν Νομοθετικὴ ἀριθμεῖ τὸ βουλευτήριον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους μετὰ τῆς βιβλιοθήκης, τῶν ἀρχείων καὶ τῶν ἐπίπλων αὐτοῦ. Δὲν ἐννοῶ τὸ ὑπάρχον παράπηγμα τῆς Βουλῆς, ἀλλὰ τὸ ἐγειρόμενον οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποίου τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἐπαισθητῶς ἠλλοιώθη, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἐγκαταλειφθέντων θεμελίων. Ἐπρεπεν, ἐν τούτοις, ὅλοι οἱ Ἕλληνες νὰ φέρωσιν ἐπ' ὤμων ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς ἐπικρατείας τὸ ὑλικὸν διὰ τὴν ἀνέγερσιν μεγάλου πρεποῦς διὰ τὸν Λαὸν Οἴκου. Ὅσοι δυσανασχετοῦσιν ἐπὶ ταῖς ἐν αὐτῷ φωναῖς, δὲν πρέπει νὰ ἀγνοῶσιν, ὅτι ἐκτὸς αὐτοῦ κατοικεῖ ἡ Ἐπαναστάσις. Ἰδοὺ τὸ εὐαγγέλιον τῶν κεφαλαίουχων, τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τῶν ἐργατῶν.—Ἡ ἀξία τῆς περιουσίας αὐτῆς εἶναι ὅλως δυσανάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὅποῖον ὑπηρετεῖ. Ἐκ τῶν οἰκιῶν τῶν Πειπιστρατιδῶν οὐδὲ λίθος ἀπέμεινε, τὸ βῆμα, ἐν τούτοις,

⁽¹⁾ P. Boiteau Δημοσία Περιουσία τῆς Γαλλίας τόμ. 1 κεφ. 7 ἐν τέλει.

τῆς Πνυκὸς ἀκόμη ἴσταται ὄρθιον. Οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ θεμελιοῦσι τὰ οἰκοδομήματα τῶν πολιτικῶν τῶν ἐλευθεριῶν ἐπὶ τῆς αἰωνιότητος, ἵνα ἐμπνέωσι τοὺς μεταγενεστέρους.

Τῆς δὲ Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἡ περιουσία δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῆ εἰς Ἡγεμονικὴν, Κυβερνητικὴν καὶ Ἐπιστημονικὴν.—Ἡ ἡγεμονικὴ περιουσία (ἡ ὅπερ ταῦτὸν ἰδιοκτησία τοῦ Στέμματος), περιλαμβάνει τὰ κτήματα ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις δίδεται εἰς τὸν βασιλέα. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ ἡγεμονικὴ περιουσία περιελάμβανε ὅλην τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς Ἐπικρατείας. Ἡ ἐποχὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τοὺς Καίσαρας καὶ εἰς τοὺς Φεουδάρχας τῶν ἐπομένων αἰώνων. Ὅταν οἱ Λαοὶ ἀπεφάσιζαν νὰ πληρώσωσι διὰ νομισμάτων τὴν ἐργασίαν τῶν βασιλέων τῶν, τότε ἐφάνησαν αἱ οἰκονομικαὶ συνέπειαι ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως αὐτῶν. Τὸ ἀξιωματικὸν νεοῦτον τοῦτο γεγονός ἐλαβε χώραν τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν 17 αἰῶνα. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης βασιλείας, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους προσδιορίζουσι τὸ χρηματικὸν ποσόν, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν συντήρησιν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ⁽¹⁾. Εἶναι περίεργον, ὅτι ἀπὸ τοῦ Καρόλου Β', ὅτε ἡ ἀνακτορικὴ ἐπιχορήγησις ἀνέβαινε εἰς δραχ. 33,300,000, ἐπὶ Ἀννης κατέβη εἰς δρ. 19,425,000 καὶ ἐπὶ τῆς νῦν βασιλευούσης, Βικτωρίας εἰς δραχ. 10,683,750 ⁽²⁾. Ὅσον ἀναπτύσσεται ὁ λαὸς, τόσον σμικρύνονται τὰ ἐφόδια τῆς βασιλικῆς λάμπσεως.

⁽¹⁾ Κατὰ τὸν Jacob (Ἐπιστήμη τῆς Δημοσιονομίας τόμ. 2 § 849) «τὸ προσωπικὸν εἰσόδημα τοῦ βασιλέως πρέπει νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους δαπάνας αὐτοῦ. Οὐδὲν ἀναξιοπρεπέστερον τῆς ἐκάστοτε ἐπιψηφίσεως ἰδιαιτέρων ποσοτήτων διὰ τὰς τυχερὰς ἀνάγκας τοῦ βασιλέως, ἥμιστα δὲ εὐπρεπὲς τὸ ζητεῖν βοηθήματα ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου εἰς προίκισιν τῶν τέκνων αὐτοῦ.»

⁽²⁾ Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου δαπανῶνται δρ. 3,635,250 εἰς μισθοὺς αὐλικῶν (πλέον τοῦ τρίτου!), 4,786,875 εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, 1,665,000 εἰς ἰδιαιτέρως τῆς βασιλίσσης, 399,600 εἰς βοηθήματα δῶρα καὶ ἀμοιβὰς (Franqueville Θεσμοὶ Ἀγγλικῶν βιβλ. 1 κεφ. 2).

Ἐν τούτοις, ἡ ἀνακτορικὴ ἐπιχορήγησις δὲν ἀποκλείει ἐντελῶς τὴν ὑπαρξίν περιουσίας ἡγεμονικῆς. Τοιοῦτοτρόπως, ἐν Ἀγγλίᾳ ἀφέθη εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς τὸ δουκάτον τοῦ Lancastre. Ὅταν δὲ κατὰ τὴν 3 Ἰουλίου 1863 ἡ Β' ἐν Ἀθήναις Συνέλευσις τοῦ ἔθνους ἐκήρυττε τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως Ὀθωνος μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτῆς ἔθνικὴν περιουσίαν, σιωπηρῶς ἔπειτα ἀνεγνωρίσθη αὕτη ὡς ἰδιοκτησία τοῦ στέμματος. — Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν πρέπει νὰ καταταχθῶσι καὶ τὰ κτήματα ἐκεῖνα, κινήτᾳ ἢ ἀκίνητᾳ, τὰ ὁποῖα ἀποκτῶσιν οἱ βασιλεῖς ὡς τοιοῦτοι. Πάντως πρέπει ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως νὰ διακριθῇ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἄρχοντος καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀτόμου. Ὅτι ἀποκτᾷ ὡς ἄρχων δὲν τὸ ἀποκτᾷ ὡς ἄτομον⁽¹⁾· καὶ, ἐὰν ἀποκτᾷ ὡς ἄτομον, τί πρὸς τὸν ἄρχοντα; Ἡ ἐναντία θεωρία στηρίζεται εἰς τὸ περίφημον ἄλλοτε δόγμα τοῦ ἀγίου καὶ πολιτικοῦ γάμου τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ στέμματος· αἱ περιουσίαι λοιπὸν ἀμφοτέρων συνεταυτίζοντο· καὶ ἐπειδὴ «οὗς ὁ Θεὸς συνέξευξεν, ἄνθρωπος μὴ νχωριζέτω», ἡ ἔνωσις αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀσφαλέςτάτη⁽²⁾.

Σπουδαιότερα εἶναι ἡ παρατήρησις, ὅτι, ἐὼν ἡδύνατο ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκτᾷ δι' ἀτομικὸν λογαριασμὸν, θὰ ὑπέφερον ἐντεῦθεν ἢ κατὰ σκοπὸν χρήσις τῆς ἀνακτορικῆς ἐπιχορη-

(1) Αἱ πρὸς τοὺς βασιλεῖς π. χ. δωρεαὶ εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουσιν, ἐκτὸς ἰδιαιτέρων λόγων φιλίας ἢ συγγενείας. Αἱ δωρεαὶ αὗται ὑπῆρξαν ἀληθῆς Πικτωλῶς διὰ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Ῥώμης. Ὁ Αὐγουστος κατὰ τὰ εἴκοσι τελευταῖα ἔτη τῆς ἡγεμονείας του ἔλαβεν ἀπὸ διαθήκης 233,000,000 δρ. (Roscher Πολιτικὴ Οἰκονομία τόμ. 1 § 86).

(2) Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ διάκρισις τῆς ἡγεμονικῆς περιουσίας ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς περιουσίας τοῦ βασιλέως συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν νεωτέραν πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης διαρρυθμίσιν. Τοιοῦτοτρόπως, ὅταν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔλεγε α' l' état c' est moi, δὲν ἐφραντάζετο, ὅτι ὁ νόμος τῆς 2 Μαρτίου 1834 (ἄρθρ. 22—24) ἤθελε ἀσφαλίσαι εἰς τοὺς διαδόχους του τὰ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῶν κτήματα, ὅπως καὶ εἰς πάντα ἄλλον ὑπάλληλον τοῦ Κράτους.

γήσεως, ἥτις εἶναι προωρισμένη μᾶλλον διὰ τὴν συντήρησιν τῆς βασιλικῆς ἀξιοπρεπείας ἢ διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἰδιαιτέρας περιουσίας. Ἐὰν ὁμως διὰ τοὺς ἀληθεῖς βασιλικούς ἢ παρατήρησις αὕτη εἶναι τῷ ὄντι εὐλογωτάτη, ὁ φυσικὸς βῆθος τῶν πραγμάτων εἶναι ἐπικρατέστερος· οἱ δὲ φιλοσοφοῦντες ἐπὶ τῶν κοινωνιῶν γνωρίζουσιν, ὅτι ἐν γένει αἱ καταχρήσεις τῶν θεσμῶν περιέχουσι τὰ κυριώτερα σπέρματα τῆς μεταβολῆς των.

— Ἡ Κυβερνητικὴ δὲ περιουσία ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐθνικῶν ἐκεῖνων κτημάτων, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις προώριστα εἰς ἐνέργειαν τῆς Κυβερνητικῆς μηχανῆς. Τὸ σύνολον τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἐθνικῆς περιουσίας πολὺ ἀπέχει τῆς ἁρμονικῆς λειτουργείας τῶν διαφόρων κυβερνητικῶν ὀργάνων⁽¹⁾. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται, ἐκ τῆς ἐπόψεως μὲν τῶν ἀκινήτων τὰ δημόσια κτίρια, ἐν οἷς ἐργάζεται ἡ Κυβέρνησις καὶ αἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῆς δημόσια ἀρχαὶ (ὑπουργεῖα, νομαρχεῖα, ἐπαρχεῖα, τελωνεῖα, λοιμοκαθαρτήρια, νοσοκομεῖα, φυλακαὶ⁽²⁾ κλπ), ἐκ τῆς ἐπόψεως δὲ τῶν κινήτων τὰ ἐν τοῖς καταστήμασι τούτοις καὶ τοῖς ὑπὸ μίσθωσιν τοιούτοις ὑπάρχοντα βιβλία, ἐργαλεῖα, ἐπιπλα κλπ.⁽³⁾.

(1) Ἐντὸς ὕψους καὶ στενοῦ διαμετρίου τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν εἶναι συσφραμμένα, ἄνευ κανονικῆς τινος διεξόδου, τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου! Παραλείπω ἄλλας τινὰς περιστάσεις, ἐνδιαφερούσας ἰδιαιτέρως τὴν ὑγεινήν, κοινὰς εἰς τὰ πλεῖστα τῶν δημοσίων καταστημάτων τῆς Ἑλλάδος...

(2) Ἀτόπως αἱ ποινικαὶ φυλακαὶ κατατάσσονται ὑπὸ τῶν νομοθεσιῶν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας. Ἐὰν ἐν αὐταῖς θεραπεύονται τὰ ἐγκληματικὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς, εἶναι ἀστέιον, ἢ διάγνωσις μὲν τοῦ νοσήματος καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ φαρμάκου νὰ ἀνατίθενται τοῖς δικασταῖς, ἢ θεραπεία δὲ τοῖς διοικηταῖς. Ἐν τούτοις ἐν τῇ κοινῇ πρακτικῇ ὁ ἰατρός ὁ καλὸς ἐκ τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ φαίνεται.

(3) Τὸ ἐθνικὸν τυπογραφεῖον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ κινήτων εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγεται. Καθ' ὅσον ἔμως οἱ προϋπολογισμοὶ τοῦ Κράτους κατατάσσουσιν αὐτὸ εἰς τὴν τάξιν τῶν προσοδοφόρων κτημάτων, παρὰ τούτοις κεῖται ἡ περαιτέρω ἔκτασις.

— Ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ τοῦ Κράτους περιουσία ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κτημάτων ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις προσδιωρίσθη εἰς καθολικὴν τοῦ ἔθνους ἐκπαίδευσιν. Ἄξιον εἶναι παρατηρήσεως, ὅτι ἡ περιουσία αὕτη κατὰ γὰρ ἰδιαιτέρως ἐκ διαφόρων δωρεῶν, τὰς ὁποίας ἐκίνησαν δύο αἰσθήματα ἀφ' ἐνὸς τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς φιλοτιμίας. Ἀνεξαρτήτως τοῦ πρώτου, ὅπερ ἡ Θεία Πρόνοια διέπειναι εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀρίζοντος καὶ τὸ ὁποῖον, λειτουργοῦν κατὰ διαφόρους τρόπους, οὐδ' ἀναλυόμενον ἀναγκαίως εἰς χρήματα, φιλονεικεῖ σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν καὶ ὁ πτωχότατος πρὸς τὸν πλουσιώτατον (μάρτυς ὁλόκληρος ἡ ἱστορία), ὅσον ἀφορᾷ τὴν φιλοτιμίαν δὲν γνωρίζω μεγαλειότερον στάδιον δι' ἄνθρωπον πλούσιον, διαθέτονα μέρος τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον πολὺ τὴν ἀξίαν τῆς τιμῆς ταύτης, ἵνα προγράψῃ αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τῆς Πολιτείας του, ἅμα πρόκειται περὶ μεγάλων μὲν μὴ χρησίμων δὲ δαπανῶν (*). Πόσον ἀξία λόγου εἶναι ἡ τιμὴ αὕτη, μαρτυρεῖ τὸ ἀποτέλεσμα. Πόσοι ἄνδρες συνετρίβησαν, ἀγωνιζόμενοι τὸν ἔντιμον τῆς πατρίδος ἀγῶνα, χωρὶς νὰ ἀφήσωσιν ὀπισθεν τῶν ἴχνη! Εἰς λίθος χιλιόδραχμος κατορθοῖ ἐντούτοις πλείονα ἢ πεντηκονταετῆς μετριόφρων ἐργασία δημοτικοῦ διδασκάλου, λησμονημένου ἐπὶ κώμης ὀρεινῆς. Πόσον δὲ μικρὸς εἶναι ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, οἵτινες γνωρίζουσι τὸν μέγαν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀρχαιότητος ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν, τὸν Λυκοῦργον, ἀπέναντι τῶν θαυμαζόντων Ἡρώδην τὸν Ἀττικὸν διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου, τὸν ὁποῖον ἡ τύχη ἔδωκεν, ὁ Αὐτοκράτωρ συνεβούλευσε καὶ ὁ χρόνος ἐσεβάσθη!

Καὶ βεβαίως οὐδαμῶς ἐννοῶ, ἵνα σμικρύνω τὴν ἀξίαν τῶν πρὸς τὸ ἔθνος δωρεῶν, διότι ἀναθιβάζω εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν τὸ ὑπὸ τοῦ ἔθνους διδόμενον ἀντάλλαγμα. Μεταξὺ τῶν πλουσιῶν τῆς γῆς οἱ Ἑβραῖοι ἀναμφισβητήτως δὲν εἶναι οἱ

(*) • Βέλτιον δὲ καὶ βουλομένους (τοὺς πλουσίους) καλοῦναι λειτουργεῖν τὰς δαπανηρὰς μὲν, μὴ χρησίμους δὲ λειτουργίας, οἷον χρηστικῆς καὶ λαμπραρχίας καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα » (Πολιτικ. 8 (5) 1309).

ὀλιγώτεροι. Πόσον ἐν τούτοις ἦσαν εὐτυχέστεροι οἱ πτωχοὶ αἰχμάλωτοι τῆς Βαβυλωνίας, ὅταν ἐκλαῖον ἐπὶ τῷ ἀναμνησθῆναι αὐτοὺς τῆς Σιών! Ὅλα τὰ πλούτη τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ δὲν ἀνταλλάσσονται πρὸς μίαν γωνίαν τῆς ἐλλειπούσης πατρίδος. Ὡστε ὁ μικρὸς ἐκεῖνος χωρικός, ὅστις σώζει τὴν πατρίδα καὶ προσφέρει τὴν νύμφην εἰς στολισμὸν, πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ἰδιαιτέρως, διότι εἶναι ἡ πραγματικὴ τῆς ἐπικρατείας δύναμις.

Ἡ ἀπαρίθμησις τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐπιστημονικῆς περιουσίας εἶναι ἔργον λεπτομερείας. Ὑπάρχουσι καὶ κινητὰ, ὡς βιβλία, ἐργαλεῖα κλπ. ὑπάρχουσι καὶ ἀκίνητα, ὡς κτίρια, γῆπεδα κλπ. Τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κλίμακος, τὸ Πολυτεχνεῖον δὲν εἶναι εἰς τὸ κατώτατον μέρος αὐτῆς. Παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ τέχνη παρίστατο ὡς εὐτελὴς θεράπαινα. Κατοικεῖ εἰς κτίρια, τὰ ὁποῖα ζηλεύουσιν οἱ βασιλεῖς. Ἐν τούτοις, ἀγνοῶ διὰ τί ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μου τὸ Εὐαγγελικὸν αὐχὶ τὸ ἐξῶθεν τοῦ ποτηρίου. Ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὸ Πολυτεχνεῖον τῆς Γενεύης ἐθαύμασαν τὴν μετριότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ ἐσωτερικοῦ.—Ὅπως δὲ ποτε, ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης, πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν ἀντικειμένων τῆς ἐπιστημονικῆς περιουσίας συνάπτονται πρὸς τὴν ἱστορικὴν τῆς ἐπικρατείας περιουσίαν. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι, ἐξαιρέσει τῶν δύο προσχόντων κίονων τῆς Ἀκαδημίας, ἂν ἠγείρετο ἡ ἀρχαία καλλιτεχνία, δὲν θὰ εἶχέ τι νὰ ψέξῃ εἰς τὸ ἀριστοῦργημα τοῦτο τῆς νεωτέρας Εὐρωπαϊκῆς ἐποχῆς.

Αἰσθητὴν προξενεῖ ἡ ἐν τῷ κλάδῳ τῆς ἐπιστημονικῆς περιουσίας ἐλλειψὶς ἐπιτηδεῶν καταστημάτων διὰ τὴν μέσσην καὶ τὴν κατωτάτην παιδείαν. Πόσον δὲ ὀδυνηρὰ ἡ παντελὴς ἀπουσία δημοσίων καταστημάτων γυμναστικῆς ἐν τῷ κλασσικῷ τόπῳ τοῦ εἴδους τούτου τῆς ἀνατροφῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλεται τὸ ἥμισυ καὶ τι πλεόν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ!

Τὸ ὅλον τῆς περιουσίας τῆς Δικαστικῆς ἐξουσίας, κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτῆς κλάδους, συνίσταται ἐν Ἑλλάδι εἰς

εὐτελή τινα κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν ἀρχεῖα, ἐν οἷς ὁμῶς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπόστασιν, ἐκτυλίσσονται ἱστορικῶς τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς περιουσίας, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς ζωῆς, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς τιμῆς, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς ἐλευθερίας. Ἐπρεπε τὰ δικαιώματα ταῦτα νὰ ᾧσιν ἐξηγηταλισμένα ἐντὸς κτιρίων δημοσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἵνα, ἐκτὸς τῶν λόγων τῆς ἀσφαλείας, χρησιμεύωσι ταῦτα ὡς σύμβολα τῆς ἐνώσεως τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων.

Ἐάν πρὸς τὰ ὑπάρχοντα ἀρχεῖα ἀναμνησθῶμεν καὶ τῶν πενηχρῶν βιβλίων καὶ ἐπίπλων τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, ὁ ὅλος μηχανισμὸς αὐτῆς, κινεῖται ἐντὸς ἰδιωτικῶν (κατὰ κανόνα εὐρύτατον) οἰκιῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις οὐδὲν ὑψώνει τὴν διάνοιαν τοῦ δικαστοῦ. Ἐπρεπε δὲ νὰ βασιλεύῃ περίξ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας τελεία ἀπογοήτευσίς, ἵνα σώζῃται πρὸς αὐτὴν ἡ ὑπάρχουσα σκιὰ σεβασμοῦ πρὸς παρηγορίαν ἐκείνων, αἵτινες, καὶ ὅταν τὴν περιφρονῶσιν, αἰσθάνονται ὅτι ἄνευ αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξωσι.

Τῷ ὄντι, ἐάν ἀληθεύῃ, ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἡ βᾶσις τῶν κοινωνικῶν, τὸ μέρος, ἐξ οὗ παρ' ἡμῶν ἡ βᾶσις αὕτη ἐξέρχεται προξενεῖ οἶκτον. Ἄπαγε! Δὲν ἐλέγχω τὴν πτωχείαν, ἀλλὰ τὴν ἀθλιότητα. Μόνοι οἱ πλούσιοι δὲν γνωρίζουσιν, ὅτι ἔχει καὶ ἡ πτωχεία τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς. Ὅταν οἱ πρόγονοι ἡμῶν δικασταὶ τῆς Ἡλιαίας ἐδίκαζον εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἦσαν πτωχότεροι, ἐπίστευον ὁμῶς εἰς τὸν χρησμὸν, ὅτι θὰ δικάσωσι καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ εἶχον πρὸ αὐτῶν τὸν μεγαλειότερον τῆς γῆς ὀρίζοντα.

Γ'). Μετὰ τὴν εἰς χρῆσιν τοῦ πολιτικοῦ σώματος δημοσίαν περιουσίαν, ἔρχεται ἡ σειρά τῆς προσοδοφόρου τοῦ κράτους περιουσίας· ἀλλὰ περὶ ταύτης εἰς τὸ προσεχές.

ΠΕΡΙ ΓΕΩΡΓΙΑΣ.

I.

Ἡ γεωργία ἀποτελεῖ τὴν καθολικωτέραν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐνασχόλησιν. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς λοιπὰς βιομηχανίας, τὸ ἐργαστήριον αὐτῆς ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς καὶ χρονολογεῖται ἀπ' αἰῶνος. Εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ζωῆς τῶν ὑπαίθρων, αἱ τύχαι τῶν ὁποίων τὰ μέγιστα ἐπ' αὐτῆς ἐπιδρῶσι. — Ἡρῶτον φαινόμενον· ἐπιρροή δραστηρία τῆς μεγάλης φύσεως ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ γεωργοῦ, ἕνεκεν τῆς ὁποίας, δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ συγκέντρωσις αὐτοῦ, π. χ. κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Δημοσθένους, ὅστις, ἵνα καταστῇ μέγας ῥήτωρ, ἐν κατὰ γείω μελετητηρίῳ ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους κατεκλείετο. — Δεύτερον φαινόμενον· ἐν γένει ἡ βιομηχανικὴ δύναμις στηρίζεται εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ συγκεντρώσεως. Κατάστημα ὕφαντικῆς περιέχει ἴσῃ βιομηχανικὴν δύναμιν πρὸς τὸ σύνολον τῶν γεωργικῶν καταστημάτων, τὰ ὁποῖα χορηγοῦσι τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν του βάμβακα. Ὅποια διαφορὰ εἰς τὴν ἔκτασιν καὶ τὰς περιστάσεις τῶν τόπων καὶ τῶν χρόνων, ἐξ ὧν τὸ προϊόν τῶν δύο βιομηχανιῶν καταρτίζεται!

Ἐπειδὴ δὲ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἔχει τι ἐκ φύσεως οὐσιωδῶς διαδοχικόν, ὁ αὐτὸς ἐργάτης πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὰ διάφορα αὐτῆς ἔργα, ἵνα μὴ, περιοριζόμενος π. χ. μόνον εἰς τὴν σποράν, μείνῃ ἄεργος ἐν τῷ λοιπῷ τοῦ χρόνου. Ἐντεῦθεν ἡ γεωργικὴ βιομηχανία δὲν δύναται, ὅπως αἱ λοιπαί, νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τῶν κολοσσαίων ἀποτελεσμάτων τοῦ νόμου τῆς διαιρέσεως τῶν ἔργων. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἐπάγγελμα, ἀπαιτοῦν τὴν συνδρομὴν πλειόνων γνώσεων. Χημεία, γεωλογία, φυσιολογία εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὸν γεωρ-

γόν εφόδια. Χωρίς οὗτος νὰ γνωρίζῃ τὸ ὄνομα, ἀπ' ἀρχαίων ἡμερῶν μελετᾷ τὰ φαινόμενα αὐτῶν. Πόσοι αἰῶνες ἐχρειάσθησαν, ἵνα αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ ἀναπτυχθῶσι μέχρι τοῦ σημείου, εἰς ὃ διατελοῦσιν ἕδρ. Καὶ ἔπειτα, ὅποια δυσκολίαι εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γνώσεων ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ὑπαίθρων!

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξηγεῖται, τίνας ἔνεκεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας εἶναι πάντοτε τελευταία. Ἄρκει νὰ ἀναλογισθῆ τις, ὅτι, καὶ ἐν τῇ πιστωτικῇ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῇ νομικῇ ζωῇ, τὰ συμφέροντα τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἔχουσι τὴν ἰκανότητα τῆς διαχειρίσεως, τὴν ὁποίαν ὁ ἀστυκὸς βίος καλλιεργεῖ εἰς ὑπατον βαθμὸν δι' ὄλων τῶν μεγάλων μέσων, τὰ ὁποῖα διαθέτει ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν ἰσχυρὰ τῶν ἐθνῶν συγκέντρωσις. Ὑπὸ ἄλλην ἐποψιν, πάντοτε ἡ ἐξοχὴ πληθύνει τὰς ἀνοησίας τῶν πόλεων. Καὶ δὲν ὑπάρχει θαυματοποιός, τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ὀφείλῃ ἡ ἐξοχικὴ κοινωνία εἰς τὴν ἀστυκὴν.

Τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων. Ἐν τούτοις, μεταξὺ τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Πληθυσμοῦ ὑπάρχει τόσον στενὴ σχέσηις, ὥστε, ὅσον ἀναπτύσσεται ἡ πρώτη, τόσον πολυπλασιάζεται τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τάνάπαλιν, αὐξανομένου τοῦ πληθυσμοῦ, εὐρύνεται ἡ γεωργία. Ἐνόςῃ ἡ χώρα κατοικεῖται ὑπὸ ἀραιοῦ πληθυσμοῦ, ἡ γῆ καλλιεργεῖται ἀμελῶς, ἐξαντλεῖται ταχέως καὶ ἐγκαταλείπεται μέχρις οὔ ἢ ἐπιρροὴ τῆς φυσικῆς βλαστῆσεως καὶ τῆς ἀτμοσφαιρας ἐπαναφέρει εἰς αὐτὴν νέους ζωϊκοὺς χυμούς. Τὸ σύστημα τότε τῶν ἀγροναπαύσεων συνδέεται πρὸς τὴν ὑπαρξιν μεγάλων ἐκτάσεων γαιῶν καὶ εἶναι ἀσφαλὲς ὀπισθοδρομημένης κοινωνίας γνώρισμα. Ἄμα, ἐν τούτοις, ὁ πληθυσμὸς ἀρχίσῃ νὰ πυκνῶται καὶ αἱ πόλεις νὰ σχηματίζωνται, εὐθὺς ἤχει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἐργάτου τῆς γῆς ἢ φωνὴ τοῦ παντοδυνάμου συμφέροντος. Τότε οὗτος προσπαθεῖ νὰ παραγάγῃ πλείονα τῶν ὄσων ἀπαιτοῦνται διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ἵνα ἀνταλλάξῃ τὴν ἀξίαν τοῦ περισσεύματος πρὸς τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῆς πόλεως. Τὸ ἐμπόριον δὲ ἐκτελεῖ τὰ ὑπόλοιπα.

Ἐν τῇ κατὰ τὸ ἔτος 1851 Παγκοσμίῳ Ἐκθέσει τοῦ Λονδίνου, λέγει ὁ Lavergne, ἡ περιοχὴ τῆς Ῥωσίας ἦν ἀπέναντι τῆς περιοχῆς τῆς Ἀρκτῶος Ἀμερικῆς. Ἐν τῇ πρώτῃ, ἔπιπλα καὶ μωσαϊκὰ πολύτιμα, ὑφάσματα πολυτελῆ καὶ χρυσοκέντητα ἐκίνουν τὸν θαυμασμόν. Ἐν τῇ ἑτέρᾳ, ὑπῆρχον δέματα βάμβακος, στάχεις ἀραβοσίτου, σωροὶ κρεάτων τεταριευμένων. Διὰ τὸν ἐπιπόλαιον παρατηρητὴν ὁποία ἀντίθεσις μεγαλοπρεπείας καὶ μετριότητος, σχεδὸν πτωχείας! Διὰ τὸν πρεσεκτικόν, ἐν τούτοις, ταχέως ἡ Ἀμερικανικὴ Δημοκρατία ἀνωρθοῦτο ἀπέναντι τῆς Σλαβικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ἀληθὴς παραγωγικὴ βιομηχανία ἀπέναντι τῆς βιομηχανίας τῆς πολυτελείας καὶ τῆς λάμπσεως. Τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνα ἔπιπλα ἐχρησίμευον ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Κζάρων καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς δυναστῶν, ἐνῶ ὁ βάμβαξ, ὁ ἀραβοσίτος, τὸ κρέας, ἐνδύουσι καὶ τρέφουσι λαόν, αὐξανόμενον ἐν ρίπῃ, οὕτως εἶπεῖν, ὀφθαλμοῦ. Ἡ δύναμις, ὁ πλοῦτος τῆς Μεγάλῃς Δημοκρατίας στηρίζεται εἰς τὴν ἀπλὴν ταύτην βάσιν, ἣτις περιέχει τὸ μυστήριον τῆς ἀπὸ τοῦ Καναδᾶ μέχρι τοῦ Μισσισιπῆ τεραστίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους πολυπλασιάσεως καὶ τῆς διὰ μαγικῆς ράβδου ἀνεγέρσεως τῶν πόλεων καὶ κατοικίας τῶν ἐργῶν.

Τοιοῦτοτρόπως, ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν ἡ ἰδέα τοῦ PechtI, καθ' ἣν ἐν ἐκάστη □ λεύγῃ δύνανται νὰ τραφῶσι 4800 ἄνθρωποι, ἐὰν ἀσχολῶνται εἰς μόνην τὴν γεωργίαν, καὶ πλεόν τῶν 6000, ἐὰν ἀσχολῶνται καὶ εἰς ἄλλας βιομηχανίας. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι μαθηματικὴ ἀνάλυσις τοῦ φυσικοῦ μεταξὺ πόλεως καὶ ἐξοχῆς συνδέσμου. Κατὰ τὸν ὑπολογισμόν τοῦτον μόνη ἡ Εὐρώπη, περιέχουσα 481,421 □ λεύγας, δύναται νὰ θρέψῃ ἀντὶ τοῦ ὑπάρχοντος νῦν πληθυσμοῦ (240 περίπου ἑκατομ.) δωδεκαπλάσιον, 2,888,562,000! Ὅποια ἐκτασις διὰ τὴν ὑπερχείλισιν τοῦ ποτηρίου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς! Ἡ φύσις τῆς Γεωργίας παίζει μέγα πρόσωπον εἰς τὴν ἀκρίθειαν τῆς παρατηρήσεως ταύτης. Οὐδεὶς δὲ, λέγει ὁ Roscher (Πολ. Οἰκ. Α'. 34), θὰ εἶχε τὴν ἀπλότητα νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ προαχθῇ ἡ γεωργία ἐπὶ

τοσοῦτον, ὥστε 10 στρέμματα γῆς νὰ θρέψωσι ὀλοκλήρην τὴν Εὐρώπην.

Τῶ ὄντι, ἐνῶ, ἀφ' ἐνὸς ἐν τῇ ἄλλῃ βιομηχανίᾳ, ὅσον πλειότερον ἐργασθῆτε, τόσον πλειότερα παράγετε, ἀφ' ἐτέρου ἐν τῇ γεωργικῇ βιομηχανίᾳ, ἐκάστη προσθήκη νέας ἐργασίας ἐπιφέρει σχετικῶς ὀλιγωτέραν αὐξήσιν τοῦ προϊόντος. Ἴδου πῶς ὁ νόμος οὗτος τοῦ Senior (πρότασις Ε') διατυπῶνται ἐκ μιᾶς ὀψεως ὑπὸ τοῦ Thünen. Ἐὰν δεδομένη ποσότης λιπάσματος αὐξάνει τὸ προϊόν ἀγροῦ κατὰ 80, διπλασία ποσότης λιπάσματος δὲ ἀναβιβάζει τὸ προϊόν εἰς 160 ἀλλ' εἰς 130, τριπλασία δὲ ποσότης λιπάσματος ἀναβιβάζει τὸ προϊόν εἰς μόνον 150 καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρις ἐντελοῦς ματαιώσεως.

Ἀπόδειξις ὅτι ἐν τῇ φύσει ὑπάρχει ἀναγκαῖον ὄριον, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ὑπερβῆ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ γῆ, λέγει ὁ Mill (Πολ. Οἶκ. Α' 12 § 1. 2) διαφέρει τῶν ἄλλων στοιχείων τῆς παραγωγῆς, τῆς ἐργασίας ἤτοι καὶ τοῦ κεφαλαίου, καθ' ὅσον οὔτε αὐτὴ οὔτε τὰ προϊόντά της εἶναι δεκτικὰ ἀπεριορίστου αὐξήσεως. Ὁ ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους προερχόμενος περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς δὲν ἐξομοιοῦται πρὸς τὸ ἐμπόδιον, τὸ ὁποῖον ἀντιτάσσει ὁ τοῖχος, ὅστις μένει ἀκίνητος καὶ σταματᾷ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν κίνησιν πρὸς τὰ ἐμπρός. Πρέπει μᾶλλον νὰ συγκριθῆ πρὸς ὕψοςμα ἐλαστικώτατον καὶ δεκτικώτατον διατάσεως, τὴν ὁποίαν δὲν δύνασθε μὲν νὰ ἐξαντλήσητε μέχρι τοῦ σημείου, ἐνθα δὲν εἶναι δυνατὴ πλέον ἄλλη, αἰσθάνεσθε ὅμως ἐλαττουμένην πολὺ πρὶν ἢ φθάσητε εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς καὶ τόσον μᾶλλον ἀνισταμένην, ὅσον πλησιάζετε εἰς τοῦτο.

Εἰς ποῖον σημεῖον τῆς ἐλαστικῆς ταύτης κλίμακος διατελεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Γεωργία; Ἐνῶ, κατὰ τὴν ἐκτεθειῶσαν ἰδέαν τοῦ Precht, περιέχουσα ἡ Ἑλλὰς 50,241 χιλιομέτρα, ἡδύνατο νὰ θρέψῃ 17,494,728 ἀνθρώπους, κατοικεῖται ὑπὸ 1,457,894 (ἀπογραφή τοῦ 1870). Ἐνῶ δὲ κατὰ τὴν δευτερίαν 1859—1868, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐν τῷ

κάτοικοι της ἦσαν ἀκόμη ὀλιγώτεροι, ἐν τούτοις, ἵνα τοὺς διαθρέψῃ, (ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν Πινάκων τῆς κινήσεως τοῦ ἐμπορίου), ἐπλήρωσεν πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν 105,278,736 δρ. εἰς προμήθειαν 16,570,587 κοιλῶν δημητριακῶν καρπῶν καὶ 3,900,704 ὀκάδων ἀλεύρου.

Βεβαίως τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξηγεῖ, ὅτι δύναται οἱ λαοὶ νὰ τραφῶσι καὶ διὰ τῆς ἐξωθεν εἰσαγωγῆς. Ὑπολείπεται, ἐν τούτοις, ἡ ἐρευνα τοῦ ἀνεξάντλητου τῶν ξένων ἀποθηκῶν, τῶν παντοίων τῆς μετακομίσεως δαπανημάτων. Παραλείπω, ὅτι πολὺ περισσότερον δύναται νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς συμπλοκάς τῶν περιστάσεων λαὸς ἔχων παρ' ἑαυτῶ τὰ πρῶτα μέσα τῆς ὑπάρξεως, ἢ λαὸς, προμηθεύμενος ἄλλοθεν αὐτά. Ὅπως δὲ ποτε, ἢ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς προμήθεια τῆς ἀξίας τῶν 105,278,736 δραχμῶν μαρτυρεῖ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀνάπτυξιν βιομηχανικὴν· διότι προφανῶς διὰ τῶν λοιπῶν αὐτῆς προϊόντων ἠγόρασε τὸ ἔλλειμμα τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ὑπαρξίν της δημητριακῶν καρπῶν· ἐντεῦθεν ὅμως ἐγείρεται ζήτημα σπουδαιότατον περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀρμονίας μεταξὺ πόλεως καὶ ἐξοχῆς. Ὅτι ἡ χώρα δύναται νὰ θρέψῃ τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ποιτικίας τῶν κλιμάτων, τὰ ὁποῖα ἐν ταῖς ὁρογραφικαῖς αὐτῆς διακρίσει περιέχει. Ἐνῶ τὸ Βέλγιον, ὑπὸ χείρονας κλιματικούς λόγους διατελοῦν, ἀριθμεῖ ἐν ἐκάστῳ □ χιλιομέτρῳ 164 κατοίκους, ἡ Ἑλλὰς μόλις περιλαμβάνει 28. Ἐν τούτοις, ὁποία διαφορὰ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν τῶν δύο τούτων χωρῶν!

Δι' ὅσους, αἱ κοινωνικαὶ δυσαρμονίαι εἶναι θεωρητικὰ ἀπλῶς φόβητρα, δὲν ἀπαιτεῖται μείζων πρακτικὴ ἀπόδειξις τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐξηγηθείσης ἀνωτέρω. Εἶναι καὶ αἱ χῶραι τῶν ἀνθρώπων, ὡς τὰ δοχεῖα τῶν ρευστῶν. Ὅταν ταῦτα ὑπερχαλίσωσι, τὸ ρευστὸν χύνεται. Καὶ ὅταν αἱ χῶραι ὑπερκατοικηθῶσι, τὰ μέτα μὲν τῆς συντηρήσεως ἐλαττοῦνται, ὁ Χάριον δὲ κινεῖ ταχύτερον τὴν πένθιμον λέμβον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅταν τὸ δοχεῖον δὲν εἶναι ὄρθιον, δὲν φθάνει τὸ ρευστὸν μέχρις τῆς στεφάνης. Τὸ αὐτὸ ἀκολουθεῖ καὶ ἐπὶ τῶν κοινωνιῶν.

Ἡ ἐποψὶς αὐτὴ συνδέεται πρὸς ζήτημα πρώτης τάξεως, ἀναγόμενον εἰς τὴν πολιτειακὴν τῶν ἐθνῶν ἀποκατάστασιν. Ἡ νευρικὴ τοῦ ἄστεος ζωὴ δὲν γνωρίζει ἰσχυρότερον ἀνταγωνιστὴν ἔκτος τῆς σταθερᾶς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου συγκροτήσεως. Ὁ βίος οὗτος εἶναι τὸ ἀναγκαῖον τῆς πολιτείας ἔρμα, ἀνευ τοῦ ὁποίου αἱ τρικυμῖαι ρίπτουσι τὸ σκάφος ἐπὶ σκοπέλων. Πόσον ἡ ἀνάπτυξις αὐτοῦ εἶναι σωτηριώδης, ἀποδεικνύει ἡ ὁσημέραι μεγαλυνομένη θύρα, δι' ἧς οἱ μεγάλοι τοῦ λαοῦ ἀριθμοὶ εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν πρώην ἀποκρῦφων τῆς Πολιτικῆς μηχανῆς. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐθεώρει τὸ γεωργικὸν πλῆθος ὡς ἐπιτήθειον πρὸς δημοκρατίαν ἀρίστην, καὶ εὑρίσκει τὸν τελειότερον αὐτῆς τύπον ἐν τῇ γεωργικῇ Μαντινείᾳ δι' ὄλου τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ ταύτης συστήματος (*).

II

Πολλοὶ ὄροι ἀπαιτεῖται ἵνα συντρέξωσιν εἰς προαγωγὴν τῆς Γεωργικῆς τῶν ἐθνῶν βιομηχανίας. Ἡ τακτοποιήσις τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἡ ἐδραίωσις αὐτῆς ἀποτελοῦσι τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον. Ἡ προοπτεῖσις τῶν κεφαλαίων ἐνθυμίζει τὸ ὕδωρ τοῦ οὐρανοῦ· ὅσῳ πλειότερον ἡ χώρα ἀνυδρὸς, τόσῳ μᾶλλον ἡ βροχὴ ἐπιζήτητος. Ἡ καθόλου κυβερνητικὴ ἐνέργεια διὰ τοῦ νόμου, τοῦ φόρου καὶ τῆς διοικήσεως δὲν εἶναι τὸ ἔσχατον πρόβλημα τοῦ νέου πολιτισμοῦ. Μεταξὺ ὅμως ὄλων πλειότερον ἐνδιαφέρει τὴν προκειμένην ἐπὶ τῆς γεωργίας μελέτην ἢ διάδοσιν τῆς παιδείας. Ἀκριβῶς εἰπεῖν, ἀντιστοιχεῖ αὐτὴ πρὸς τὴν διάδοσιν τοῦ φωτός. Ἐν τούτοις, καὶ ἐκ τοῦ θέματος τούτου περιορισθῶμεν ἤδη εἰς μόνον τὸ τῆς βιομηχανικῆς ἐν τῇ γεωργίᾳ παιδεύσεως.

Ὡς πρώτη ἐννοία παρίσταται ἡ μελέτη τῶν τόπων καὶ τῶν φυτῶν, ἐφ' ὧν καὶ δι' ὧν ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἐπιδιώκεται. Ἐνῶ δὲ οἱ τόποι ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ

(*) Πολιτ. ζ' 1319. — Προξενεῖ αἰσθησιν, ὅτι μετὰ τόσους αἰῶνας τὰ αὐτὰ αἰτία διατηροῦσι τὰ αὐτὰ φρονήματα ἐν τῇ κατὰ τὴν Μαντινεῖαν χώρᾳ. Ἰδ. *Λαβριον Οἰκονόμου* σελ. 189 σημ. 4.

μεταβάλλονται ὑπ' αὐτῶν, ἡ τροποποιήσις καὶ ἡ μετανάστευσις (ἐγκλιματισμὸς) τῶν φυτῶν ἀποτελεῖ καθολικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς καλλιέργειας φαινόμενον. Ἡ τεχνικὴ τῶν ὄρων τούτων ἐξακρίβωσις ὄρα τὴν πρώτην ἀνάγκην πάσης γεωργικῆς ἀναπτύξεως.

Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν ἔσεται ἀληθῆς οἰκονομικὴ ἐπανάστασις ἢ ἀντὶ τοῦ μέχρι τοῦδε κατὰ κανόνα ἰσχύοντος συστήματος τῆς ἀναζωογονήσεως τῶν γαιῶν διὰ τῆς ἀργίας, εἰσαγωγῆς (κατὰ τὰ ἐνόντα) τοῦ ἐκ Norfolk συστήματος, καθ' ὃ, ἡ ἐξάντησις τῶν γαιῶν καταπολεμεῖται ἐκ φυσιολογικῶν περιστάσεων λίαν ἐπιτυχῶς διὰ τῆς ἀλλοσπορίας. Κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος καλλιεργοῦνται αἱ ὄρεπτικαὶ ρίζαι, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἡ κτηνοτροφία εἰς κυριώτατον λογίζεται (πατάτα, γογγύλη, Λαπωνικὴ κράμβη)· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, ἔαρινοι δημητριακοὶ καρποὶ (κριθὴ, βρώμη), κατὰ δὲ τὸ τρίτον, λειβάδια τεχνητὰ (τριφύλλιον κλπ.), κατὰ δὲ τὸ τέταρτον, σίτος. Ἡ ἀγροτικὴ οὕτω περιφέρεια διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, ἐπὶ τῶν ὁποίων διαδοχικῶς λειτουργεῖ τὸ ἀνωτέρω σύστημα δι' ὅλης τῆς τετραετίας ἢ καὶ πενταετίας (καθόσον ἐνιαχοῦ ἡ καλλιέργεια τῶν τεχνητῶν λειβαδίων διαιρεῖται εἰς πρωτοετῆ καὶ δευτεροετῆ, περιλαμβάνουσα οὕτω δύο τεμάχια γῆς καὶ δύο ἔτη). Βεβαίως δὲ ἀνήκει εἰς τὴν προκειμένην μελέτην ἡ τεχνικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἐν τῷ γεωργικῷ τούτῳ κύκλῳ ιδέας. Ἐντούτοις ἕκαστος ἐννοεῖ τὴν μεγάλην ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν τὸ νέον εἶδος τῆς καλλιέργειας ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ζωοτεχνίας (παραγωγὴ κρέατος, γάλακτος, ἐρίου), καὶ τὴν, διὰ τῶν ὀργανικῶν λιπασμάτων ταύτης, μεγάλην ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς γεωργίας ἐπίδρασιν. Εὐλόγως δὲ αἱ κτηνοτροφικαὶ ρίζαι τῆς πρώτης περιόδου τοῦ προκειμένου γεωργικοῦ κύκλου θεωροῦνται ὡς βᾶσις τῆς ὅλης τοῦ Norfolk ἀκμῆς.

Ἡ καλλιέργεια τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀποτελεῖ σημαντικωτάτην ἐποψίν ἐν τῇ καθόλου γεωργίᾳ. Ὅσον ποικιλωτέρα εἶναι ἡ κλιματικὴ τῆς χώρας ἀποκατάστασις, τόσον σημαντικωτέρα εἶναι ἡ διαφορὰ αὐτῆς πρὸς τὰς χώ-

ρας εκείνας, ἐν αἷς ἡ μονοτονία ἐπικρατεῖ. Ἡ Θεία Πρόνοια ἰδιαιτέρως ἠνένησε κατὰ τοῦτο τὴν Ἑλληνικὴν γῆν. Ἐπομένως μεγάλας ἐντεῦθεν πρέπει νὰ προσδοκῶμεν προόδους, αἵτινες δύνανται νὰ περιλάβωσι μέγαν ἀριθμὸν βιομηχανικῶν φυτῶν, ἀπὸ τῶν πρὸς ἐνδυμασίαν χρησίμων (βάμβαξ, κἀναβις, λῖνον), μέχρι τῶν πρὸς τροφήν (ὄρυζιον, κοκκινούλιον, καπνός), ἀπὸ τῶν πρὸς χρωματισμὸν χρησίμων (ἐρυθρόδανον, κρόκος, βραμνόςπορος), μέχρι τῶν ἐλαιωδῶν (λινόσπορος, ἀγριοκράμβη, σησάμιον).

Ἰδιαιτέρας ἐν τῇ γεωργίᾳ προσοχῆς εἶναι ἀξία ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἐλῶν καὶ ἡ διοχέτευσις τῶν ὑδάτων, διότι πρόκειται συγχρόνως καὶ περὶ τῆς υγείας τῆς χώρας καὶ περὶ τῆς παραγωγικότητος ἀχρήστων ἅμα καὶ πολυτίμων γαιῶν. Ἐκ τῶν ἀγρονομικῶν τῆς Ῥώμης συγγραφῶν ἐξάγεται, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο ἐμελετήθη συντόμως ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἄλλ' ἡ τελειότερα ἀνάπτυξις τοῦ ἀπαντᾶται ἐν τῇ νέᾳ ἐποχῇ κατὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Βελγικὴν, ἐν αἷς, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Roscher (Πολ. Οἰκ. Γ' § 157 σημ. 7), αἱ ἐργασίαι αὐταὶ παρέχουσιν εἰς τὰ δι' αὐτὰς δαπανώμενα κεφάλαια εἰσόδημα μέχρις 70 τοῖς %! Εἰς ὅλας τὰς ἐν Ἀγγλίᾳ τοιοῦτου εἶδους ἐπιχειρήσεις, ἅμα πρόκειται περὶ ἐλπίδος εἰσοδήματος ἀνωτέρου τῶν 10 τοῖς %, ἡ Κυβέρνησις, ἀντικρὺ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῇ χώρᾳ συστήματος, σπεύδει εἰς χρηματικὴν ἐπικουρίαν. Πάραλείπω τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν, ἥτις κατὰ τὸ 1864 εἰς διάδοσιν τῶν πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ἐλῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων, ἀνεδέχθη τὴν κατ' ἔτος πληρωμὴν 25,000 φρ. διὰ τὴν καλλιέργειαν ἰδιωτικοῦ ἐλώδους κτήματος εἰς παραδειγματισμὸν τῶν περιοίκων (Dalloz Οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς 25).

Ἡᾶσα ἡ ἀνωτέρω ἐν κεφαλαίῳ ἔρευνα ἀποδεικνύει τὰς διαστάσεις, ὧν ἡ γεωργικὴ οἰκονομία εἶναι δεκτικὴ. Βεβαίως διὰ πολλοὺς τόπους πρόκειται οὐσιωδῶς περὶ μέλλοντος καὶ ἡ ἀπλουστέρα μέθοδος εἶναι νὰ περιμένῃ τις τὸν χρόνον, ὅστις εἶναι ὁ σοφώτατος. Ὑπάρχουσι χώραι, ἐν αἷς πρέπει ἡ ὑπομονὴ νὰ ὀχυρωθῇ διὰ μεγάλης καρτερίας καὶ

χωραὶ, ἐν αἷς αἱ Κυβερνήσεις ἐπαγγέλλονται τὰ ἔργα τῶν θαυματοποιῶν. Ὑπάρχουσι χώραι, αἵτινες τρέχουσι τόσον ταχέως πρὸς τὴν πρόοδον, ὥστε οἱ ἐκ γενετῆς ἢ ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικοὶ ἱατροὶ ἴστανται ἐκπεπληγμένοι ἐνώπιον τοῦ παραδόξου φαινομένου, καθ' ὃ ἡ τυφλὴ κατ' αὐτοὺς τύχη δίδει εἰς τὸν λαὸν μεγάλους ἀρχηγούς, βιομηχάνους ἢ ξυλοσχίστας (Pitt, Lincoln). Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι χώραι, ἐν αἷς ἡ Πολιτεία, μέσος ὄρος τῆς διανοητικῆς τοῦ ἔθνους ἱκανότητος, ἔχει εὐρὺ στάδιον εἰς ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ὑπὸ δυσκολωτέρους ὄρους διατελουσῶν ομάδων τῆς κοινωνίας. Ἐκαστος λαὸς εἶναι ὅ,τι δύναται. Ὅποῖος εἶναι ὁ Ἑλληνικός;

Ἐκ τῶν διαφορῶν συστημάτων, τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ μελετηθῶσι ἐπὶ τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ ἔλλειψις τοιαύτης ἴσως ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον. Ἡ Κυβερνητικὴ, φιλανθρωπικὴ, ἐπιχειρηματικὴ διδασκαλία ἔρχονται κατόπιν. — 1). ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ πρώτου συστήματος, ἡ Ὀλλανδία ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν κατέκτησεν εἰς μάτην ἐπὶ τῶν κυμάτων τοῦ Ὀκεανοῦ τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε ἡ φιλοπονία τῶν κατοίκων τῆς. Ὅπως δῆποτε, τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει ἀναγκαῖον λόγον ὑπάρξεως ἢ ἐν λαῷ βαρβάρῳ ἢ ἐν λαῷ λίαν ἀνεπτυγμένῳ, ὅτε, δηλαδὴ, ὁ γεωργὸς ἢ διατελεῖ δέσμιος τοῦ παρελθόντος ὑπὸ τὸ βάρος τῶν παραδόσεων, ἢ εἶναι εἰς τοσοῦτον ἀνεπτυγμένος, ὥστε παρακολουθεῖ τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης μετὰ σταθερότητος ἐγχυωμένης αὐτῷ τὴν θέσιν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς εἰς τὸ μέγα σῶμα τῆς βιομηχανικῆς καθόλου στρατιᾶς.

2). Τὸ δεύτερον σύστημα ἀπαντᾶται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Οἱ θεοὶ ἐδίδασκον καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι τὴν γεωργίαν. Ἐνῶ ἡ Ἴσις, ἡ Δήμητρα, ἡ Ἀθηνα διδάσκουσι τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου, τῆς ἐλαίας, ὁ Ὅσιρις ἐφευρίσκει τὸ ἄροτρον καὶ ὁ Βάκχος καλλιεργεῖ τὴν ἀμπέλον. Μέχρι σήμερον ἔτι, ἐν Κίνα οἱ υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, διευθύνουσιν ἀπαξ τοῦ ἔτους τὸ ἄροτρον. Περὶ τῆς Εὐρώπης

δὲν γνωρίζω τι ἀνάλογον, ἐκτὸς τῆς καὶ ἐπὶ ἄλλων βιομηχανιῶν ἀπαντωμένης ἰδανικῆς προστασίας τῶν βασιλείων, ὡς ἂν ἡ τῶν νόμων ἦτο ἀνεπαρκής. — Τῆς Κυβερνητικῆς διδασκαλίας τὸ τελειότερον δεῖγμα ἀνεπτύχθη ἐν Γερμανίᾳ, μεταφυτευθὲν δὲ ἐν Ἑλλάδι, ἀπέτυχεν οἰκτρῶς ἐν Τίρυνθι. Ἐν τούτοις, δὲν πρέπει νὰ κρίνη τις ἐπιπολαιῶς περὶ ὄλου τοῦ συστήματος, καθὼς ἐξ ὀνομαστικῶν λόγων, διότι δυνατὸν καὶ ὁ ὄνυξ αὐτὸς νὰ ἀνήκη εἰς λέοντα νεκρὸν.

Ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐν Σαξωνίᾳ βασιλικῆς γεωργικῆς Σχολῆς τῶν Schoenfeld ἐπιβαρύνει τὸ Κράτος διὰ τῶν δαπανῶν τῆς ἐγκαταστάσεως καὶ τῆς καλλιέργειας. Ἐκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ κτήματος, ὅπερ προσδιώρισθη εἰς χρῆσιν τῆς σχολῆς ταύτης, ἰδιαιτέρον κεφάλαιον ὠρίσθη ἐφάπαξ διὰ τὰς ἐνιαυσίους τοῦ καταστήματος δαπάνας. Ἐκ τῶν μαθητῶν τὸ πέμπτον μόνον εἰσὶν ὑπότροφοι, εἰς λοιποὶ πληρώνουσι κατ'ἔτος 25 ἢ 50 τάλληρα, καὶ ἂν ὦσιν ἀλλοδαποὶ 100. Ἡ ἐνδυμασία ἐν γένει εἰς βάρος τῶν μαθητῶν. Εἶναι δεκτοὶ ἐν τῇ Σχολῇ καὶ ἐξωτερικοὶ μαθηταὶ ἐπὶ ἓνα μόνον χειμῶνα ἀντὶ 20 τάλληρων διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ 30 διὰ τὴν τροφήν καὶ τὴν κατοικίαν.

Ἡ ἐν Βυρτεμβέργῃ βασιλικὴ ἀγρονομικὴ καὶ δασικὴ Ἀκαδημία τοῦ Hohenheim περιλαμβάνει ἑκτασιν 23,300 στρεμμάτων ἐθνικῆς γῆς, ἐξ ὧν 20,000 καλύπτονται ὑπὸ δάσους. Ἡ ἐθνικὴ αὐτῆ ἰδιοκτησία ἐδόθη προἰξ εἰς τὴν ἀκαδημίαν ταύτην, τῆς ὁποίας αἱ δαπάναι μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν εἰσοδημάτων συμπληροῦνται ὑπὸ τῆς ἐπικρατείας. Οἱ Βυρτεμβέργιοι μαθηταὶ πληρώνουσι διὰ τροφήν καὶ κατοικίαν ἐξήκοντα μὲν φλωρίνα, ἐὰν ἀνήκωσι εἰς τὸ δασικὸν τμήμα, ἑκατὸν δὲ, ἐὰν ἀκολουθῶσι τὰ καθαρῶς ἀγρονομικὰ μαθήματα. Οἱ ξένοι μαθηταὶ ὑποχρεοῦνται εἰς τριπλασίαν καταβολήν. Ὀλίγων γεωργικῶν τῆς ἀλλοδαπῆς ἐκπαιδευτηρίων ἢ μελέτη δύναται νὰ ἀποβῇ τόσον ὠφέλιμος, ὅσον ἢ τῆς ἐν Hohenheim Ἀκαδημίας μετὰ τῆς συμπληρούσης αὐτὴν ὑποδεεστεράς πρακτικῆς σχολῆς.

Βεβαίως δὲν ἔχω σκοπὸν, νὰ ἀπαριθμήσω ὅλα τὰ γεωρ-

γικὰ σχολεῖα, ὅσα στηρίζονται ἐπὶ ἀναλόγων πρὸς τὰς ἐκτεθείσας βάσεις. Οὐδὲ μεγάλη ὠφέλεια ἔσεται ἐκ τῆς περαιτέρω ἀναλύσεως τοῦ ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην μηχανισμοῦ τοῦ ἐν Τίρυνθι γεωργικοῦ σχολείου. Ὅταν ὁ Royer κατὰ τὸ 1844 ἐπεσκέφθη τὴν Γερμανίαν, ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα μελετήσῃ τὰς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ γεωργικὰς προόδους, ἔκρινε τὴν Βυρτεμβέργιον ἐκπαίδευσιν τελειοτέραν τῆς Πρωσικῆς καὶ ἀπέδωκε τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὸν λόγον, ὅτι ἡ γεωργικὴ ἐκπαίδευσις ἐν Βυρτεμβέργῃ μὲν ἀνήκεν εἰς τὸ κράτος, ἐν Πρωσίᾳ δὲ τὸ κράτος ἀπλῶς συνέδραμε τὰς γεωργικὰς σχολὰς. Θέλωμεν ἰδεῖ, ὅτι ἡ γνώμη του αὐτῆ ὀλίγον ἐπηρέασε τὸ μεταγενέστερον τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως γεωργικὰ μέτρα.

3). Τὸ τρίτον σύστημα ὑπενθυμίζει τὸν στενὸν σύνδεσμον, ὅστις πρέπει νὰ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν εὐνοουμένων τῆς τύχης κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῶν ἐν δυσμοιρίᾳ διατελουσῶν. Εἰς πολλὰ δὲ μέρη τῆς Εὐρώπης ἡ φιλανθρωπία ἐκίνησε σύντονον ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς τάξεως μέριμναν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ κόμησα Dietrichstein συνέστησε γεωργικὴν σχολὴν εἰς Trutsch, διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου καὶ σκοποῦσαν τὴν διάδοσιν πρακτικῶν γνώσεων μεταξὺ τῶν νέων χωρικῶν. Ὁ δὲ πρίγκηψ Oettingen-Wallerstein ἐσύστησεν ἐν Koenigsaal τῆς Βοημίας παραδόσεις τῶν ὠφελιμωτέρων τοῖς χωρικοῖς γνώσεων. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπάγεται καὶ ἡ ἐν Groshennessdorf κεντρικὴ τῶν ὄρφανῶν οἰκία, τὴν ὁποίαν ὁ διάκονος μὲν Lange ἐσχέδιασεν, ἡ Σαξωνικὴ δὲ βουλὴ υἱοθέτησεν, ἐπὶ σκοπῷ γεωργικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀπροστατευτῶν τῆς κοινωνίας τέκνων. Τὸ ἔργον τοῦ διακόνου τούτου ἔπρεπε πολλῶν ἐπισκόπων τὸν ὕπνον νὰ ἀφαιρέσῃ καὶ τὸ ἔργον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Σαξωνίας εἰς πόσων συναδέλφων των τὸ μέτωπον ἔπρεπε νὰ ἀναβιβάσῃ ἐρύθημα!

Ἡ φιλανθρωπικὴ ἐπὶ τῆς γεωργίας διδασκαλία ἔλαβε τὰς μείζονας αὐτῆς διαστάσεις ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ, το ὁποῖον ἐν Γαλλίᾳ μὲν συνεκίνησε π. χ. τὸν

Mathieu de Dombasle και τους ιδρυτάς της εν Rouille σχολής, εν Ἀγγλίᾳ δὲ ἔτυχε τῆς κλασσικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως, ὡς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν και ὑπὸ ταύτην ἀκόμη, τὴν τῆς γεωργικῆς πρὸς τοὺς ἀπορωτέρους ἐπικουρίας. «Υπάρχουσι, λέγει ὁ Baudrillart (Στοιχ. Γεωργικῆς Οἰκονομίας σελ. 144), ἐν Ἀγγλίᾳ τρεῖς μεγάλαι ἐταιρίαι, διαδίδουσαι τὴν γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν εἰς μέγιστον βαθμὸν διὰ σχολείων, ἐν οἷς οἱ μισθοὶ τῶν διδασκάλων ἀπαιτοῦσι δαπάνην 10,000, και δι' ἐφημερίδων γεωργικῶν. Αἱ συνελύσεις τῶν ἐταιριῶν τούτων εἶναι σπουδαιόταται. Τῆν ἐν Glasgow πρό τινων ἐτῶν γενομένην διαγωνιστικὴν τῆς γεωργίας ἔκθεσιν ἐπεσκέφθησαν 200,000 ἄτομα ἐπὶ 400,000 κατοίκων, μολονότι ἡ εἴσοδος δὲν ἦτο δωρεάν. Ἡ Γεωργία ἐν Ἀγγλίᾳ εἶναι λίαν δημοτικὴ και λίαν ἐντιμος».

4). Ἡ ἐπιχειρηματικὴ διδασκαλία ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρως ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῆς ferme-ecole, ἀποτελεῖ δὲ ἀκριβῶς μικτόν τι σύστημα, ἐν ᾧ ἡ Κυβέρνησις συμπράττει μετὰ τοῦ ἀτόμου. Ὁ σκοπὸς τοῦ εἰσαγαγόντος τὸ σύστημα τοῦτο ἐν Γαλλίᾳ διατάγματος τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1848 ἀποβλέπει τὴν ἐν ἐκάστῳ νομῷ ἰδρυσιν τοιοῦτων γεωργικῶν σχολείων, ἐντὸς ἰδιωτικῶν κτήσεων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν κυρίων ἢ τῶν μισθωτῶν αὐτῶν. Οἱ μισθοὶ τοῦ διευθυντοῦ και τῶν διδασκάλων βαρύνουσι τὴν Κυβέρνησιν (3,900 φρ. καθ' ἑκάστον σχολεῖον), ἐπίσης οὐσιῶδες μέρος ἐκ τῆς πρὸς συντήρησιν τῶν μαθητῶν δαπάνης (175 φρ. δι' ἑκάστον) και περιπλέον χρηματικὰ βραβεῖα, διανεμόμενα τοῖς μαθηταῖς ἀναλόγως τῆς ἀξίας αὐτῶν (75 φρ. ἀναλογοῦσιν ἐκάστῳ). Τὸ λοιπὸν τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι εἰς λογαριασμὸν τοῦ ἐπιχειρηματίου, διότι αὐτὸν ὀρῶσι τὰ κέρδη και αἱ ζημίαι.

Παρὰ τὸ σύστημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατέχει τὴν κατωτάτην βαθμίδα, ἐκλονίσθη ἐν Γαλλίᾳ και τὸ προεξετασθὲν ἤδη καθαρῶς Κυβερνητικόν, διὰ τῆς εἰς βᾶρος τῆς ἐπικρατείας ὀργανισθείσης ἀνωτέρας γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν ταῖς écoles regionales και ἐν τῇ ἀγρονομικῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Βερσαλιῶν. Μόνον δὲ τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἐκπαιδευτήριον

ἐπεβάρυνε κατὰ τὸ 1850 τὸν δημόσιον τῆς Γαλλίας θησαυρόν διὰ φρ. 281,600.

Μεταξὺ τῶν συστημάτων τούτων δύναται νὰ ἐκλέξη ἡ Ἑλλάς. Ἐν τούτοις τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸν συνεταρισμὸν τοῦ πνεύματος τῆς ἐπιχειρήσεως, τοῦ πνεύματος τῆς φιλανθρωπίας και τοῦ πνεύματος τῆς πολιτείας. Ἡ κυρία ἰδέα τοῦ συνεταρισμοῦ τούτου ὑποβληθήσεται ὅσον οὔπω εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινοβούλιον ὑπὸ τὸν τίτλον «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ».

ΠΙΣΤΩΤΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ.

Β'. — Ἐκ τῶν πιστωτικῶν καθιδρυμάτων ἡ ἀρχαιότης ἀνήκει εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, ἀρχαιότης, τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιτυχία ἐστεφάνωσαν. Δὲν ἔχει πολλὰ τοιαῦτα ἔργα νὰ δείξη ἡ Ἑλλάς.

Τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἀνέρχεται εἰς 16,000,000 δραχμῶν, ὑπολογιζομένου δὲ και τοῦ ἐν γένει ἀποθεματικοῦ, ἀναβαίνει εἰς 24,611,790, ἀποτελούμενον ἐκ 16 χιλιάδων μετοχῶν, ἐκάστης τῶν ὁποίων ἡ ὀνοματικὴ ἀξία εἶναι χιλιοδραχμος. Πόσον διαφέρει ἡ πραγματικὴ! Κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1873 ἐπωλοῦντο αἱ μετοχαὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἀντὶ δραχμῶν 2,910. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔχει διαφόρους λόγους, οἱ κυριώτεροι τῶν ὁποίων εἶναι οἱ ἑξῆς: α) εἰς ἐκάστην μετοχὴν ἀναλογοῦσι δρ. 538 $\frac{2}{100}$ ἐκ τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου (τακτικοῦ και ἐκτάκτου), ὅπερ κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1872 ἀνέβαινεν εἰς δραχ. 8,611,790. β) δι' ὅσους, τὸ ἐμπόριον τῶν πιστωτικῶν ἀξιῶν ἀποβλέπει κυρίως τὴν τοποθέτησιν τῶν κεφαλαίων αὐτῶν και οὐχὶ τὴν ἐπὶ τῆς ὑψώσεως ἢ τῆς ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν κερδοσκοπίαν, τὸ ἑκατοντάδραχμον μέρισμα τῆς δευτέρας ἑξαμηνίας τοῦ 1872 ἀποφέρει τόκον

ἐπὶ τῆς τρεχούσης τῶν μετοχῶν ἀξίας (δραχ. 2,910) 7 σχεδὸν τοῖς %, ὅπερ δὲν εἶναι κέρδος ἀπὸ σκοποῦ δι' ὅλης αὐτοῦ περὶ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἀκολουθίας. Ἡ ὑπόληψις τοῦ καταστήματος ἔρχεται κατόπιν· τὸ ὄντι δὲ, ὁ περὶ τὸ μέρισμα σφυγμὸς αὐτῆς εἶναι εὐγλωττότατος. Κατὰ τὸ 1842 (ἀ' ἔξαμ.) δρ. 35, κατὰ τὸ 1852 (ἀ' ἔξαμ.) δραχ. 42,50, κατὰ τὸ 1862 (ἀ' ἔξαμ.) δρ. 57,50, κατὰ τὸ 1872 (β' ἔξαμ.) δρ. 100! Κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας ἡ πρόοδος ἔχει τι ὀμαλὸν, κατὰ τὴν τελευταίαν ἔχει τί ὀρμητικόν.

Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις δύνανται αἱ μετοχαὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν σύγκρισιν αὐτῶν πρὸς τὰς μετοχὰς τῆς Γαλλικῆς τραπεζῆς. Ἐνῶ ἡ ζωὴ τῆς τελευταίας χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1800 καὶ αἱ μετοχαὶ τῆς εἶναι χιλιόφραγκοι, κατὰ μὲν τὴν περίοδον 1860—1863 ἡ τιμὴ τούτων ἀνέβη εἰς φρ. 2,958, κατὰ δὲ τὴν ἐπομένῃν περίοδον 1864—1868 εἰς φρ. 3,734, ἦτοι κατὰ μέσον ὄρον (1858—1870) φρ. 2,950. Ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῶν μερισμάτων, ἀπὸ τοῦ 1858—1870 τὸ κατώτατον ἀπαντᾶται ἐν ἔτει 1868 (φρ. 90), ἦτοι 2,84 τοῖς % ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀξίας τῆς μετοχῆς (φρ. 3,168) καὶ τὸ ἀνώτατον κατὰ τὸ 1864 (φρ. 200) ἦτοι 5,93 τοῖς % ἐπὶ τῆς συγχρόνου ἀξίας τῆς μετοχῆς (φρ. 3,666). — Περὶ ἕτερος εἶναι ἡ σύγκρισις τοῦ τόκου τῆς κυκλοφορούσης ἀξίας τῶν μετοχῶν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσειως τόκον τῶν λοιπῶν μεγάλων τοῦ κόσμου τραπεζῶν. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ Ἀγγλικὴ π. χ. τράπεζα δίδει τόκον $3\frac{1}{4}$ τοῖς % ἐπὶ τῆς κυκλοφορούσης ἀξίας τῶν μετοχῶν αὐτῆς, ἡ Ἰταλικὴ 4 τοῖς %, ἡ Βελγικὴ $4\frac{1}{2}$ τοῖς % ἡ Πρωσικὴ 5—6 τοῖς %. Ὡς τοποθέτησις λοιπὸν κεφαλαίων ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος προηγεῖται ὄλων τούτων, διότι δίδει εἰς τοὺς κεφαλαιούχους αὐτῆς 7 τοῖς %.

Τὸ μεταλλικὸν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς δύναται νὰ διαιρηθῇ εἰς τρεῖς κατηγορίας, διότι κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1872 εὐρίσκεται ἡ ἐν Ἀθήναις (δρ. 3,180,816,82), ἡ ἐν

τοῖς ὑποκαταστήμασιν αὐτῆς (10,196,461.94), ἡ παρὰ τοῖς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀνταποκριταῖς τῆς (7,074,414.63) τὸ ὅλον δραχ. 20,454,490.36. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1862 δὲν ὑπερέβαινε τὰ 6,746,000 καὶ κατὰ τὸ 1852 τὸ 4,800,000.

Τὸ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια χρέος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς πρὸς τοὺς κομιστὰς αὐτῶν ἀναβάνει κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου εἰς δραχ. 31,796,042, ἐνῶ κατὰ τὸ 1862 ἀνήρχετο εἰς 12,648,000 καὶ κατὰ τὸ 1852 εἰς 2,247,000. Ἐν πρώτοις ποιεῖ αἰσθησίν, ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ μεταλλικοῦ καὶ τῶν τραπεζικῶν γραμματίων ἀναλογία δὲν ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν πρόοδον κατὰ τὰς ἀνωτέρω περιόδους. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν μόνον τὰ ἑκατομμύρια, κατὰ τὰς δύο πρώτας περιόδους, τὸ μεταλλικὸν εἶναι πρὸς τὰ τραπεζικὰ γραμμάτια ὡς 1 : 2, ἐνῶ κατὰ τὴν τελευταίαν εἶναι ὡς 1 : 4 $\frac{1}{2}$. Εἶναι ἄρ' γε σημεῖον ἐλλείψεως ἐργασιῶν; Ἡ Τράπεζα ἠδύνατο (Νομ. 12 Δεκεμβ. 1861 ἄρθρ. 4) νὰ ἐκδώτῃ τραπεζικὰ γραμμάτια μέχρις ἀκόμῃ 43 περίπου ἑκατομμυρίων.

Αἱ κυριώτεραι ἐργασίαι τῆς Τραπεζῆς δύνανται νὰ διαιρηθῶσιν εἰς τέσσαρας κεφαλαιώδεις κατηγορίας· εἰς ἀνοικτοὺς λ/σμοὺς, εἰς χαρτοφυλάκιον (προεξοφλήσεις), εἰς δάνεια ἐπ' ἀκινήτων καὶ εἰς δάνεια πρὸς τὴν Κυβέρνησιν.

Οἱ ἀνοικτοὶ πρὸς ἰδιώτας λ/σμοὶ ἀναβαίνουνσι κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1872 εἰς δραχ. 49,488,646.94, κατὰ τὸ 1862 εἰς 9,545,634 καὶ κατὰ τὸ 1852 εἰς 4,286,452. — Τὸ χαρτοφυλάκιον μαρτυρεῖ τὸν βαθμὸν τῆς ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ ἐμπορικῇ κυκλοφορίᾳ ἀναμίξεως τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Περιεῖχεν οὕτως ἀξίαν κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1872 δραχ. 13,610,568.68, τοῦ 1862 δρ. 5,425,352.46 καὶ τοῦ 1852 δρ. 4,475,992.27. — Τὰ ἐπ' ἀκινήτων δάνεια ἀναβαίνουνσι κατὰ τὸ 1872 εἰς δρ. 6,793,449.77, ἐνῶ κατὰ τὸ 1862 ἦσαν δραχ. 6,593,527 καὶ κατὰ τὸ 1852 δραχ. 4,475,992.27. — Τέλος τὰ δάνεια πρὸς τὴν Κυβέρνησιν κατὰ τὸ 1872 ἀναβαίνουνσι εἰς 18,054,669.58, ἐνῶ κατὰ τὸ 1862 ἦσαν 2,820,000 καὶ κατὰ τὸ 1852 μηδέν!

Ἐάν συγκρίνωμεν τὴν πρόδον τῶν ἐργασιῶν τούτων, ἐντὸς εἰκοσαετίας, τὸ μὲν χαρτοφυλάκιον ὑπερνεαπλασιάσθη, οἱ δὲ ἀνοικτοὶ λίσμοι καὶ ἡ ἐπ' ἀκινήτων πίστις σχεδὸν ἐπενταπλασιάσθησαν, τὰ δὲ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν δάνεια δείκνυουσι πόση δύναμις ἀφηρέθη ἐκ τῆς βιομηχανίας.

Μελετῶντες ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν τὰ μυστήρια τῶν ἀριθμῶν, δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν τὰ καθ' ἅπαν τὸ ἔτος 1872 ἀκαθάριστα εἰσοδήματα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἐνῶ τὸ τῆς Τραπεζῆς ἀνέβη εἰς 5,044,393, τὸ τῆς Κυβερνήσεως προϋπελογίσθη εἰς δραχ. 35,695,357. Ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἀναλογία εἶναι ὡς 1 : 7 $\frac{1}{2}$ περίπου. Ἐν τούτοις ἡ διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν εἰσοδημάτων τούτων δαπάνη, ἐπὶ μὲν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἀναβαίνει (ἐγκαταστάσεις, καταβολαί, διαχειρίσεις, ἀμοιβαί, συντάξεις) εἰς δρ. 4,784,753, ἐπὶ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως (λίσμοι ὑπουργείου Οἰκονομικῶν καὶ Διοικήσεως φόρων) προϋπελογίσθη εἰς δρ. 3,835,045, ἤτοι εἶναι ὡς 1 : 2 $\frac{1}{2}$ περίπου. Ἡ διαφορὰ εἶναι προφανῆς καὶ συγχρόνως ἐνδεικτικὴ. Οὐχὶ ὅτι ἡ τραπεζικὴ ἐργασία εἶναι πολυτιμωτέρα, ἀλλὰ διότι, ἐάν ἐκαθαρίζετο καλλίτερον ἡ Κυβερνητικὴ μηχανή, ὅα ἦν καὶ μᾶλλον ἐπι ἀποτελεσματικῇ.

Ὅπωςδὴποτε ἵνα κατὰ τὸ ἔτος 1872 ἀπολαύσωσιν οἱ μέτοχοι τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς δραχ. 3,259,640, ἐδαπάνησαν δρ. 4,784,753. Ἴνα ἀπολαύσωσι δὲ οἱ μέτοχοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας δρ. 34,860,342, ἐχρειάσθησαν δρ. 3,835,045. Οἱ μέτοχοι τῆς Τραπεζῆς μετεχειρίσθησαν τὸ καθαρὸν εἰσοδήμα των εἰς τὰς οἰκογενείας των· αὐτοὶ γνωρίζουσι κατὰ πόσον ὠφελίμως. Οἱ μέτοχοι τῆς Ἑλλάδος ἐδαπάνησαν τὸ ἑαυτῶν εἰς τὸν πολιτικόν των σῶμα (Νομοθετικῇ, Ἐκτελεστικῇ, Δικαστικῇ ἐξουσίᾳ, μέχρι τοῦ τελευταίου κρίκου τῆς ἀλύσεως) ὑπολείπεται νὰ ἀποδειχθῇ κατὰ πόσον ἐπέτυχεν ὁ σκοπός.

ΠΕΡΙ
ΧΑΡΤΟΣΗΜΑΝΣΕΩΣ ΜΕΤΟΧΙΚΩΝ
ΤΙΤΛΩΝ.

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἀνεκοίνωσε τελευταῖον διὰ τῆς Διοικητικῆς Ἀστυνομίας πρὸς τὰς ἐν Ἀθήναις ἰδρυμένας ἀνωνύμους ἐταιρίας διαφόρους διατάξεις τῶν περὶ χαρτοσήμου νόμων καὶ ἀπήτησε τὴν ἐφαρμογὴν τούτων ἐπὶ ἀπειλῇ ἀνακλήσεως τῆς χορηγηθείσης εἰς τὰ καταστατικά τῶν ἐταιριῶν ἐγκρίσεως.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος ἀν ἡ Διοικητικὴ Ἀστυνομία εἶναι ὁ κανονικὸς ἀντιπρόσωπος τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Κράτους εἰς τοιοῦτου εἶδους ὑποθέσεις, ἐξεταστέον καθίσταται κατὰ πόσον τοιαύτη τοῦ ὑπουργείου ἀπαιτήσεις στηρίζεται ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων θεσμῶν. Ἰδοὺ πῶς ἀνεπτύχθησαν οὗτοι ἱστορικῶς.

Κατὰ μὲν τὴν 14 Αὐγούστου 1836 ἐξεδόθη ὁ ἀποτελῶν τὴν βᾶσιν τοῦ προκειμένου θέματος νόμος, ὅστις ἐν ἄρθρῳ 29 ὀρίζει, ὅτι ὑπόκεινται εἰς χαρτόσημον ἀξίας (§ 8) «αἱ ἀποδείξεις συμμετοχῆς εἰς ἐμπορικὰς καὶ τραπεζικὰς ἐργολαβίας καὶ τὰ γραμμᾶτια καὶ ἀποδεικτικά, ἐφ' ὧν πληρόνονται τὰ κέρδη αὐτῶν» (§ 9) αἱ ἀποδείξεις τῆς ἐξασφαλίσεως καὶ τῆς δι' αὐτὴν πληρωμῆς (§ 10) αἱ συναλλαγματικά, τὰ ἐντάλματα πληρωμῆς, αἱ ὁμολογίαι καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ ἐγγράφα τὰ περιέχοντα ὑποσχέσεις καὶ διαταγὰς πληρωμῶν καὶ κυκλοφοροῦντα ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας.» Ἡ ἐννοια τοῦ νομοθέτου περιορίζεται εἰς τὴν χρηματικὴν τοῦ ἐγγράφου ἀξίαν, διὰ τοῦτο ἐν ἄρθρῳ 30 ἀπαιτεῖται ἡ ἀκριβὴς ταύτης σημείωσις. Ἐν τούτοις τὸ ἄρθρον 31 ἐκ τῆς ὄψεως ταύτης κανονίζει περὶ ὅλων τῶν ἄλλων, ἐκτὸς τῶν ἀποδείξεων τῆς συμμετοχῆς, μεθερμηγευσμένων ἐν τῇ νέα οἰκονομικῇ γλῶσση εἰς τίτλους μετοχῶν.

Κατὰ δὲ τὴν 27 Δεκεμβρίου 1836 ἐξεδόθη ἕτερος νόμος ὅστις, ἐνῶ ἐν ἄρθρῳ 1 ἀναφέρει, ὅτι «τὰ τέλη τοῦ χαρτοσήμου ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν ἐγγράφων, τῶν διαλαμβανομένων ἐν τῷ ἄρθρῳ 29 § 8, 9, 10 τοῦ περὶ χαρτοσήμων νόμου, θέλουν εἶσθαι εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τὰς συναλλαγματολογικὰς . . . .», παραλείπει ἅπασαν τὴν ἀκολουθίαν τῶν λοιπῶν ἐγγράφων. Τὸ κενὸν τοῦτο ἐπληρώθη διὰ τοῦ νόμου ΤΑΞ' τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1869, ὅστις ἐν ἄρθρῳ 2 κανονίζει «τὰ τέλη τοῦ χαρτοσήμου ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν ἐγγράφων, τῶν διαλαμβανομένων» ἐν τῷ προμνησθέντι ἤδη ἄρθρῳ 29 § 8, 9, 10.

Ἐκ τῆς ὅλης οικονομίας τῶν διατάξεων τούτων ἐξάγεται ἀριθμητικῶς, ὅτι ἡ κυρία ἰδέα τοῦ νομοθέτου ὄρα τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου. Οὐδὲ συγχωρεῖται ἀπόπειρα καὶ ἐναντίας ἐρμηνείας, μετὰ τὸ σαφέστατον γράμμα τῶν δύο τελευταίων νόμων, καθ' ὃ πρόκειται περὶ ἐγγράφων ἐμπορικῶν. Ἐντεῦθεν ὁμως ἐγείρεται τὸ ἐξῆς ζήτημα. Ὅλοι ἄρα γε αἱ ἐν Ἀθήναις ἰδρυμένοι ἀνώνυμοι ἑταιρῖαι εἶναι ἐμπορικαί; Διότι πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἐμπορικότης αὐτῶν, ἵνα θεωρηθῶσι τὰ ἐγγράφα τῶν ὡς ἐμπορικὰ καὶ ἐπομένως φορολογήσιμα.

Ἡ ἰδέα, ὅτι πᾶσα ἀνώνυμος ἑταιρῖα εἶναι καὶ ἐμπορικῆ, ἐπιδέχεται πλείστων ἀμφισβητήσεων. Ἡ ἀνώνυμία ἐν ταῖς ἑταιρῖαις εἶναι ἕνδυμα, δὲν ἀποτελεῖ τὸ πρᾶγμα. Ὅταν συνεταιρίζωνται τὰ κεφάλαια καὶ οὐχὶ τὰ πρόσωπα, δὲν πρόκειται περὶ ὀνόματος προσώπων, ἀλλὰ περὶ δυνάμεως κεφαλαίων. Ἐκ τοῦ ὅτι ταῦτα διαιροῦνται εἰς μετοχὰς δὲν ἐπεταί, ὅτι καθίσταται ἡ ἑταιρῖα ἐμπορικῆ. «Τοιαύτη θεωρία, λέγει ὁ Troplong (περὶ Ἑταιρίας § 143), οὔτε προτάσεως εἶναι ἀξία. Ἡ ἑταιρῖα εἶναι ἐμπορικῆ ἢ πολιτικῆ ἐκ τοῦ σκοποῦ καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτῆς.» Καὶ τὸ ἡμέτερον δὲ δίκαιον οὐδεμίαν ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης παρέχει δυσκολίαν, καθ' ἣ ἤδη ἀπεδείχθη ἐν σελ. 11 στήμ. 2 τοῦ προηγουμένου φυλλαδίου. Τὸ οὐσιώδες πάντοτε εἶναι ἂν τὰ κεφάλαια ἐργάζωνται τὴν ἐμπορίαν. Δὲν ἀρκεῖ δὲ ὁ σκο-

πὸς τοῦ κέρδους, ἵνα μεταδώσῃ τὸν ἐμπορικὸν χαρακτήρα. Κατ' ἀκριβείαν πᾶσα πρᾶξις χρηματικοῦ συμφέροντος ἀνήκει εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ ἐμπορίου ἔννοιαν· ἀλλ' ὁ νομοθέτης ἐδημιούργησεν εἰδικωτέραν περὶ τούτου ἔννοιαν, ὥστε, ὅταν ὁμιλεῖ περὶ ἐμπορικότητος, ἀναγκαίως εἰς ταύτην ἀναφέρεται.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀνωνύμων ἑταιριῶν, αἵτινες κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ οικονομικοῦ τῆς Ἑλλάδος βίου ἀνεφάνησαν, αἱ μεταλλευτικαὶ ἑταιρῖαι ἀποτελοῦσι τὸν μείζονα ἀριθμὸν, αἱ τραπεζικαὶ καὶ αἱ ἀσφαλιστικαὶ τὸν ἐλάχιστον. Οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐμπορικῆς φύσεως τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν. Ἐν τούτοις καὶ ὡς πρὸς ταύτας πρέπει νὰ γείνη διάκρισις μεταξὺ τῶν πρὸ τοῦ νόμου τοῦ 1869 καὶ τῶν μετ' αὐτὸν, διότι ὡς πρὸς τὰς πρώτας, οἱ ἀρχαιότεροι τίτλοι τῶν μετοχῶν αὐτῶν, οὐδόλως, ὡς ἐξετέθη, διατιμηθέντες διὰ τῶν νόμων τῆς 14 Αὐγούστου καὶ τῆς 27 Δεκεμβρίου 1836, μόνον δι' εἰδικῆς διατάξεως δύνανται νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς φορολογίαν διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι, ἀφοῦ κατὰ κανόνα οἱ νόμοι βυθμίζουσι τὸ μέλλον, ὁ νόμος τοῦ 1869 εἶχε ὑπ' ὄψιν μόνον τὰς μετ' αὐτὸν ἐκδοθησομένας μετοχὰς. Ἡ ἐναντία ἀρχή, ἐπεκτεινομένη ἐξ ἀναλογίας καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς φορολογικῆς νομοθεσίας, ἤθελε γεννήσει ἐκτροματικὸν τραγέλαφρον.

Τῶν δὲ μεταλλευτικῶν ἑταιριῶν ἡ νομικὴ φύσις ἀνήκει εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἀτυχοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου. Καὶ ἀληθεύει μὲν, ὅτι ἐλλείπει παρ' ἡμῖν ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 32 τοῦ ἀπὸ 21 Ἀπριλίου 1840 Γαλλικοῦ περὶ μεταλλείων νόμου, καθ' ἣν βῆρως ἡ καλλιέργεια τῶν μεταλλείων κηρύσσεται πρᾶξις μὴ ἐμπορικῆ· ὑπάρχουσιν ὁμως ἐν ἰσχύϊ αἱ λοιπαὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἀρχαί, καθ' ἃς ὁ καλλιέργων ἴδιον κτῆμα δὲν θεωρεῖται ἐμπορευόμενος. Ἀκριβῶς εἰπεῖν, περὶ τίνος πρόκειται; Τὸ ἔθνος, ἀρχικῶς τῶν μεταλλείων ἰδιοκτήτης, παραχωρεῖ τὸ δικαίωμά του εἰς ἕν ἄτομον ἢ πολλὰ ὁμοῦ, αἵτινα ἐντεῦθεν, νέσι ἰδιοκτῆσαι, εἴτε διὰ τῶν ἰδίων μέσων, εἴτε καθιστῶντες καὶ ἄλλους κοινωνοὺς,

προβαίνουν εις τὴν καλλιέργειαν τῆς ἰδιοκτησίας αὐτῶν. Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης οἱ συνιδιοκτῆται τῶν μετοχῶν κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν συνιδιοκτητῶν τοῦ ἀγροῦ. Αἱ δυσκολίαι ἀναφαίνονται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχῆς τῆς συνιδιοκτησίας, διότι ἡ μεταβίβασις αὐτῆς ἐνεργεῖται διὰ τῆς μεσολαβήσεως οὐχὶ τοῦ συμβολαιογράφου ἀλλὰ τῶν μετοχῶν. Ὑπολογίζεται ἡ ἀξία τοῦ μεταλλείου, καὶ διαιρεῖται εἰς μετοχάς· οἱ μὲν πρῶτοι ἰδιοκτῆται κρατοῦσι δι' ἑαυτοὺς ἀνάλογον ἀριθμὸν μετοχῶν, οἱ δὲ ἀγορασταὶ τῶν ὑπολοίπων γίνονται συγκύριοι ἐπ' ἀναλόγου τοῦ μεταλλείου μερίδος. Ἄρα γε, διότι ἀντὶ συμβολαίου χρησιμεύει ἡ μέθοδος τῆς μετοχῆς, ἡ ἐταιρία ἀπὸ πολιτικῆς μετετρέπη εἰς ἐμπορικὴν;

Ἡ πλάνη εἶναι εὐεξήγητος. Οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἐναντίαν ἰδέαν σταματῶσι ἐνώπιον τοῦ φαινομένου, καθ' ὃ αἱ μετοχαὶ μετὰ τὴν διάθεσίν των πρὸς τοὺς νέους ἰδιοκτῆτας ἀρπάζονται ἀπὸ τὸν ἐλκυστικὸν τοῦ ἐμπορίου τροχὸν καὶ μεταβάλλονται διὰ τῆς γοητευτικῆς ἀρμονίας τῶν περιστροφῶν του εἰς ἐμπόρευμα. Ἡ ἀληθεία τὸ ἐπιχείρημα εἶναι παράδοξον· διότι τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ ἰδιοκτῆται δάσους ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶσι ἔμποροι, ἀφοῦ ἡ ἐκ τῆς γῆς των ἀποκοπεῖσα ξυλεία μεταβάλλεται εἰς ἐμπόρευμα. Ἐάν ἡ ἐξομοίωσις δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκριβῆς, τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι αἱ μετοχαὶ τῶν μεταλλείων εἶναι κάτι πλείοτερον, εἶναι μερίδες ἀκινήτου καὶ τίτλοι κυριότητος αὐτοῦ. Ἐάν τινες μεταχειρίζονται αὐτάς ὡς ἐμπόρευμα, ἅς πληρώσωσι φόρον ἐπιτηδεύματος ἐμπορικοῦ· οὐδεὶς ὅμως λεγέτω, ὅτι οἱ δημιουργοὶ αὐτῶν ἐμπορεύονται, διότι, ἀπ' ἐναντίας, διανέμοντες δι' αὐτῶν τὴν ἰδιοκτησίαν των, ἐκτελοῦσι πώλησιν τοῦ ἀστυκωτέρου δικαίου.

Ἐάν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἀξιοῖ, ἵνα οἱ τίτλοι οὔτοι τῆς κυριότητος πληρώσωσι φόρον χαρτοσήμου, καθὼς πληροῦνται καὶ οἱ ἐνώπιον συμβολαιογράφου καταρτιζόμενοι, οὐδὲν δικαιοτέρον καὶ συγχρόνως ἀυθαιρετώτερον. — Εἶπον δικαιοτέρον, διότι ὅλαι αἱ περιουσίαι πρέπει νὰ

φέρωσι τὰ βάρη τῆς ἐπικρατείας. Τὸ Σύνταγμα (ἄρθ. 3) εἶναι ῥητὸν ὡς πρὸς τοῦτο. — Εἶπον ἀυθαιρετώτερον, διότι τὸ αὐτὸ Σύνταγμα (ἄρθ. 59) δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀνευ νόμου φορολογίαν τῶν πολιτῶν. Ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ὑπάρχει νόμος εἰς φορολογίαν ἐπὶ τῶν μετοχῶν τῶν ἀνωμόμων μὴ ἐμπορικῶν ἐταιριῶν καὶ ὅτι αἱ μεταλλευτικαὶ ὑπάγονται εἰς ταύτας, νομίζω, ὅτι ἱκανῶς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀπεδείχθη.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΘΗΚΟΓΡΑΦΟΥ.

Ἡ κυρία τῆς πίστεως ἐννοια στήριζεται εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ δίδοντος περὶ τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως τοῦ λαμβάνοντος. Ἐάν ἡ ἐμπιστοσύνη μεγάλη, ἀρκεῖ ἀπλῆ ὑπόσχεσις ἐπιστροφῆς, ἵνα μεταφέρῃ τὰ ἀντικείμενα τῆς συναλλαγῆς (χρήματα ἢ πράγματα) ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, = προσωπικὴ πίστις. Ἐάν ἡ ἐμπιστοσύνη μικρὰ, ἀπαιτεῖται ἐνίσχυσις τῆς πρὸς ἐπιστροφήν ὑποσχέσεως διὰ μεσολαβήσεως ἐνεχύρου ἢ ὑποθήκης, = πραγματικὴ πίστις.

Ἐκ φύσεως λοιπὸν τὸ τελευταῖον εἶδος τῆς πίστεως ὑποδιαιρεῖται εἰς πίστιν ἐπὶ κινήτων καὶ πίστιν ἐπὶ ἀκινήτων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπακινήτην πίστιν, ἀνευρίσκομεν αὐτὴν ἀφ' ἧς ἐποχῆς, πρὸ τοῦ Σόλωνος ἤδη, ἐτίθετο ἐν Ἀθήναις λίθινοι ἢ ξύλινοι ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ἐπιγραφαὶ (ἄροι), δηλοῦσαι τὸ βάρυνον ἕκαστον χρέος. Καθὼς δὲ παρατηρεῖ ὁ Boeckh (Πολιτικὴ Οἰκονομία τῶν Ἀθηναίων Α'. 42) ἀεὶ καὶ διατηροῦντο ἐν Ἑλλάδι βιβλία διὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν χρεῶν ἀνάλογα πρὸς τὰ νεώτερα τῶν ὑποθηκῶν βιβλία. Ὅπως δὲ ποτε ἡ μετάθεσις τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως ὑποθήκη διὰ τῆς Ῥώμης (hypotheca) εἰς τὴν νεωτέρου Εὐρώπην (die Hypothek, l'hypothèque) ἐξηγεῖ τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῆς ἐπακινήτου πίστεως, ἥτις, μετατραπείσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς ἀπόκρυφόν τινα σχέσιν μεταξὺ δανιστοῦ καὶ ὀφειλέτου, ἄγνωστον εἰς τὸ κοινόν, ἐρρίφη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιότητος στάδιον μετὰ τῆς ἐπιτυχίας, ὅταν ἐπέτρεπον ἡ νεωτέρα τῆς κοινωνίας ἀνάπτυξις. Τοιοῦτοτρόπως

ἀναχωνευθείσα ἢ ἀρχαία τῆς Ἑλλάδος ὑποθήκη, ἐπανήλθε κατὰ τὸ 1835 εἰς τόπους παλαιόθεν γνωρίμους.

Ἐὰν διὰ τοῦ συστήματος τῆς ὑποθήκης ἢ ἀκίνητος ἰδιοκτησίας προσηρμώσθη θετικώτερον εἰς τὸ μέγα τῆς πίστεως ἔθνος, ἐμετριάσθη μὲν ἐντεῦθεν ἢ δυσκίνησις αὐτῆς, δὲν ἠδυνήθη ὅμως ἢ μηχανῆ νὰ συμβαδίσῃ μετὰ τῆς λοιπῆς τῶν πιστωτικῶν ἀξιῶν ἀκολουθίας, ἢ ταχύτης τῶν ὁποίων περιέλαβε σύμπασαν τὴν προοδευτικὴν τῆς νέας κοινωνίας οἰκονομικὴν ζωὴν. Συνέβαινε λοιπὸν τὸ ἐξῆς παράδοξον, ὅτι, ἐνῶ ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία εἶναι ἡ σταθερωτέρα βῆσις, ἐμυκτηρίζετο ὑπὸ τῶν διὰ μέσον αὐτῆς ἀστραπηδῶν φευγόντων ἐλαφρῶν τῆς πίστεως ἀνέμων. Περστηρήθη ὅμως ἐν τῇ πολιτικῇ, ὅτι, ὅσον ἐπιτείνεται ἢ ὕβρις, τόσον προσεγγίζει ἢ ἐπανάστασις. Ὅταν οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς ἐμυκθενίζωνται ὑπὸ τῶν περιστάσεων, εἰς τοιούτων ἐμπορος ἀρκεῖ νὰ ἐπισκιάσῃ δλόκληρον ὁμάδα ἀνδρῶν, συγκρατούντων διὰ τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας τὸν τὰ θεμέλια τῆς ἐπικρατείας. Ἡ ἀντίδρασις τότε εἶναι φυσικὴ· διότι ἔχει καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ, ὡς πᾶσα ἄλλη, τὰς ἡμερίας καὶ τὰς ἐπαναστάσεις αὐτῆς. Ἐγένετο λοιπὸν οἰκονομικὴ ἐπανάστασις διὰ τῆς ἀνακαλύψεως, ὅτι εἶναι δυνατόν εἰς τὴν ἐπακίνητον πίστιν νὰ τρέξῃ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν λοιπῶν πιστωτικῶν ἀξιῶν καὶ μάλιστα μεταξὺ τῶν πρώτων.

Ὅλοκληροὶ σελίδες τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας πληροῦνται ἐντεῦθεν. Ἄλλ' ὁ σκοπός μου περιορίζεται εἰς τὴν μελέτην μιᾶς μόνης ὄψεως τοῦ προκειμένου θέματος, ἧτις εἶναι καὶ ἡ κυριώτερα, διότι θέλω ἐρευνᾶσαι τὴν λειτουργίαν τοῦ ὄργανου, ὑπερ ἐχρησίμευσεν ὡς μοχλὸς Ἀρχιμήδεις εἰς ἀνέγερσιν τῆς ἐπακινήτου πίστεως. Ἐνοῶ τὸ ὑποθηκόγραμμα (Pfand-Briefe, lettre de gage), τὸ ὁποῖον ἢ σύμβασις τῆς 12 Ἀυγούστου 1864 ὠνόμασεν κτηματογγραφοῦν ἢ κτηματικὴν ὁμολογίαν, ὅπως καὶ τὴν τράπεζαν κτηματικὴν, ὡς ἂν ἦσαν κτήματα μόνα τὰ ἀκίνητα. καὶ ὡς ἂν ἡ τράπεζα ἢ τὰ ὁμολογία τῆς ἀπετελοῦντο ἐξ αὐτῶν! Ἡ ἐπωνυμία αὕτη ὑπεθυμίζει τοὺς χρόνους καθ' οὓς, ὡς λέγει ὁ Wolowski, ἐνέει ἀλχημιστὰὶ ἐπίστευον, ὅτι ἀνεκάλυψαν εἶδος φιλοσοφικοῦ λίθου, μετασχηματίζοντος εἰς νόμισμα τεμάχια γαιῶν, ἀποσπώμενα ἐκ τῆς ἀκινήσεως τῶν, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ὄργανα κυκλοφορίας.

Ἐὰν συνεκεντροῦντο ὅλοι οἱ τίτλοι τῶν ἐν τινι ἐπικρατείᾳ ἐνυποθήκων δανείων εἰς ἑνὸς ἀτόμου ἢ εταιρίας χεῖρας, θὰ ἀποτελεῖτο τόσον μεγάλη ποσότης πιστωτικῶν ἀξιῶν, ὥστε τὸ πρᾶγμα δὲν ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀπρακτικόν. Συγγρόνως θὰ ἐξεπλήττετο ἕκαστος περὶ τῆς

μεγάλῃς κοινωνικῆς ζημίας, ἧτις ἐκ τοῦ μέρους τούτου συμβαίνει, ἅμα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι, ἐνῶ τὸ ἐπὶ γραμματικῶν δάνειον δὲν ὑπηρετεῖ μόνον τὸν πρῶτον λαβόντα καὶ πρῶτον δόντα τὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ τοὺς δευτέρους καὶ τοὺς τρίτους μέχρι τῶν τελευταίων, ἀπ' ἐναντίας τῆς τίτλος τοῦ ἐπὶ ὑποθήκῃ δανείου κρύπτεται ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τοῦ δανειστοῦ. Ἐν μέσῳ τῆς μεγαλειτέρας ἀφθονίας, ὁ κάτοχος τοιούτων τίτλων μετὰ μεγάλῃς δυσκολίας ἤθελεν εὑρεῖ ἀγοραστὰς τῶν ἐνυποθήκων ἀπαιτήσεων αὐτοῦ. Πάντοτε ὑποτίθεται ἔρευνα τις περὶ τοῦ ἀξιοχρέου τοῦ ὀφειλέτου καὶ περὶ τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος, συνάντησις δὲ τῆς προσφορᾶς τοιούτων ἀπαιτήσεων μετὰ τῆς ζητήσεως, ὡς πρὸς τὰ ποσὰ, τὰς προθεσμίας, τοὺς τόκους καὶ τοὺς τόπους.

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅμως, ὅτι οἱ τίτλοι τῶν ἐνυποθήκων τούτων δανείων χωνεύονται ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς ἡμετέρας εταιρίας καὶ ὅτι ὁ νέος χάρτης, ὅστις ἐντεῦθεν θὰ παραχθῆ, κόπτεται εἰς ἰσάζια τεμάχια, 100 π. χ. δραχμῶν. Ἐκαστος ἐννοεῖ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, οὔτινες θὰ ζητήσωσι τὴν ἐκχώρησιν τῶν νέων τεμαχίων τῶν ἐνυποθήκων δανείων, θὰ ἀυξήσῃ ἐπαισθητῶς, διότι πλείονες εἶναι οἱ δανείζοντες τὰς 100 δραχμάς, ἢ οἱ δανείζοντες τὰς 20,000 καὶ εὐκολώτερον προσκρομίζεται εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν ὁ ἀριθμὸς 100, ἢ π. χ. ὁ ἀριθμὸς 8,359. Ἐὰν εἰς τὴν εὐκολίαν ταύτην προσθέσωμεν τὴν περίστασιν, ὅτι ἡ ἐξαργύρωσις τῶν νέων πιστωτικῶν τεμαχίων ἐνεργεῖται ὑπὸ τῆς εταιρίας διὰ πάσης ἀκριβείας καὶ τάξεως περὶ τὴν προθεσίαν καὶ τὸν τόκον, καὶ ὅτι ἡ κοινὴ ἐμπιστοσύνη ἐκτείνει βαθμηδὸν τὴν κραταιὰν αὐτῆς προστασίαν ἐπὶ τῆς νέας ἐπιχειρήσεως, ἰδοὺ μηχανῆ ἀξιοθαύμαστος, δι' ἧς ἡ ἐπὶ ὑποθήκῃ πίστις, ὡς τὸ αἶμα τῆς καρδίας, συγκεντροῦται, ἵνα διαδοθῆ ταχύτερον εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κοινωνικοῦ σώματος.

Ἡ λειτουργία τότε τῶν νέων τούτων πιστωτικῶν ἀξιῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμασα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν ὑποθηκόγραμμα, λαμβάνει μείζονας διαστάσεις. Ὅσον ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ὑποχρεώσεων τῆς εταιρίας καθίσταται ἀφιλονεικτος, τόσον τὰ ὑποθηκόγραφα τῆς γίνονται εὐκίνητα, ἀπαρπλάκτως ὅπως ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν χρεῶν, τῶν ὁποίων αἱ ὁμολογίαι ἀγοράζονται καὶ πωλοῦνται ἀνυπόλογως τῆς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν ἐμπνέει ἡ Ἐπικράτεια. Τοιοῦτοτρόπως τὰ ὑποθηκόγραφα κυκλοφοροῦσιν ἀπὸ χεῖρός εἰς χεῖρα, ὅπως καὶ τὰ τραπεζικὰ γραμματικά. Ἐὰν εἶναι πληρωτέα οὐχὶ ὡς ταῦτα ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει, ἀλλ' ὑπὸ προθεσίαν, ἔχουσιν ὅμως τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἀποφέρουσι τόκον μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐξαργύρωσεώς των. Τὰ λοιπὰ ἀνάγονται εἰς τὴν

εύκολίαν τῆς μεταβιβάσεως αὐτῶν, διότι ἀληθῶς ἀδιάφορον εἶναι διὰ τὸν κομιστὴν τοῦ ὑποθηκογράφου, ἂν οὗτος λαμβάνῃ τὰ χρέη ματὰ του ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐκδοῦσαν αὐτὸ ἑταιρίαν ἢ ἀπὸ ἑκατὸν ἄλλα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα τὸν παλιγοῦσιν. Ἄφου τὰ πάγια τῶν Κυβερνήσεων χρέη, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε πληρόνεται, εὐρίσκουσιν ἀγοραστὰς διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀκρίθειαν τοῦ τόκου, τὸν ὁποῖον δίδουσι, οὐδαμῶς παράδοξον ἂν τὰ ὑποθηκογράφα, ἔχοντα περιπλέον τὴν βεβαιότητα τῆς ἐξοφλήσεώς των, συναγωνίζονται ἐν τῇ μεγάλῃ παλαιότητι τῆς πιστωτικῆς ἀγορᾶς.

Ἡ πρώτη τῶν ὑποθηκογράφων βάσις συνίσταται εἰς τὴν ἐκδοσιν τοσοῦτων μόνων, ὅσα καλύπτονται ὑπὸ τῶν ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς ἑταιρίας εὐρισκομένων ὑποθηκικῶν ἀξιών. Πᾶσα περικιτέρω ἑκδοσις ἐξέρχεται τῶν ὀρίων τῆς ἐπακινήτου πίστεως καὶ ἀνοίγει βαθύτατον τραῦμα ἐπὶ τοῦ οικονομικοῦ τούτου θεσμοῦ. Τοιοῦτοτρόπως τὸ Γαλλικὸν *crédit foncier*, ὅπερ χάριν προστασίας ἔλαθε τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνταλλάσσειν τὰ ὑποθηκογράφα του διὰ χρεωστικῶν ὁμολογιῶν τῶν δήμων, τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν δημοσίων καταστημάτων, ἀνευ τῆς ἀσφαλείας τῆς ὑποθήκης, εἶναι χειρίστον παράδειγμα. — Εἰς βεβαιώσιν, ὅτι ἡ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς ἑταιρίας ὑποθηκικὴ ἀξία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐκδοθέντων ὑποθηκογράφων, κάπτονται ταῦτα ἐκ στελέχους, ἀριθμοῦνται, σφραγίζονται καὶ υπογράφονται, ὅπως καὶ τὰ τραπεζικὰ γραμμάρια, διὰ τῶν ἐγγυήσεων, δηλαδὴ, διαφόρων δημοσίων καὶ ἐταιρικῶν προσώπων. Περιττὸν νὰ σημειωθῇ ἰδιαιτέρως, ὅτι πᾶσα ἡ πρόνοια αὕτη ἐκμηδενίζεται, ἅμα ὑποτεθῇ, ὅτι τὸ κριεῖμα τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν φωτίζει τὰς ἐργασίας τῆς ἑταιρίας. Τότε ἡ ἀνικανότης ἢ ἡ κακὴ πίστις ὑπερπληροῦσι τὸ χαρτοφυλάκιον τῆς ἑταιρίας δι' ὑποθηκικῶν ἀξιών, αἵτινες ἔχουσι τοιοῦτον λόγον πρὸς τὰ ὑποθηκογράφα, οἷον ἡ εὐτελής ὕλη πρὸς τὰ κίβδηλα νομίσματα.

Ἡ δευτέρα τῶν ὑποθηκογράφων βάσις συνίσταται εἰς τὴν μέθοδον τῆς πληρωμῆς τοῦ τόκου καὶ τοῦ κεφαλαίου αὐτῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἑταιρία τῆς ἐπακινήτου πίστεως μεσολαθεῖ μεταξὺ τῶν ὀφειλετῶν καὶ τῶν πιστωτῶν αὐτῆς, ἀναπόφευκτον ἀποβαίνει, ἵνα εἰς ἰκανὸν διάστημα χρόνου πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς πληρωμῆς τῶν δανειστῶν τῆς συγκεντρώσῃ αὕτη ἐκάστοτε τὰς κενουσιμένους τῶν ὀφειλετῶν τῆς καταβολᾶς. Ἴδού ἐκ τίνων στοιχείων πρέπει νὰ συνίστανται αὗται. α) Τόκος, τοῦ ὁποῖου τὸ ποσὸν κατ' ἀνώτατον ὄριον, ἡ μὲν παρ' ἡμῖν σύμβασις τῆς 12 Ἀυγούστου 1864 ὄρισεν εἰς 8 τοῖς $\frac{1}{100}$, τουτέστι ὑπὸ τὸν ἀπὸ συνηθείας

νόμιμον τόκον (12 τοῖς $\frac{1}{100}$), ἐν Γαλλίᾳ δὲ τὸ διάταγμα τῆς 6 Ἰουλίου 1852 ἔταξε μέχρις αὐτοῦ τοῦ νομίμου τόκου (5 τοῖς $\frac{1}{100}$), ἐν Πρωσσίᾳ δὲ κατὰ τὸ 1835 ἀπὸ 4 εἰς 3 $\frac{1}{2}$ τοῖς $\frac{1}{100}$ κατεβιβάσθη. β) Χρεωλύσιον, τοῦ ὁποῖου τὸ ποσὸν κανονίζεται ἀναλόγως τοῦ χρόνου, δι' ὃν συνομολογεῖται τὸ πρὸς τὸν ὀφειλέτην τῆς ἑταιρίας δάνειον. Ὅσον μείζων ὁ χρόνος τόσον ἔλασσον τὸ χρεωλύσιον. Τοιοῦτοτρόπως ὑπελογίσθη ἐν τῇ *Caisse Hypothécaire* τοῦ Βελγίου, ὅτι χρέος 100 φρ. ἀποφέρειν τόκον 4 τοῖς $\frac{1}{100}$ καὶ βεβαρμένον δι' ἐξόδων διαχειρίσεως 1 τοῖς $\frac{1}{100}$, δύναται χρεωλυτικῶς νὰ ἀποσβεσθῇ διὰ καταβολῆς ἐνιαυσίας εἰς 5 μὲν ἔτη, 23 φρ. 47 ἑκατ.-εἰς 10 δὲ ἔτη, 13 φρ. 33 ἑκατ.-εἰς 15 δὲ ἔτη, 10 φρ.-εἰς 20 δὲ ἔτη, 8 φρ. 36 ἑκατ.-εἰς 30 δὲ ἔτη, 6 φρ. 79 ἑκατ.-εἰς 40 δὲ ἔτη, 6 φρ. 6 ἑκατ.-εἰς 50 δὲ ἔτη, 5 φρ. 66 ἑκατ. γ) Ποσοστὸν διὰ τὰς ἐν γένει δαπάνας τῆς διοικήσεως τῆς ἑταιρίας, τὸ ὁποῖον κατ' ἀνώτατον ὄρον π. χ. ἐν τῇ *Wurtembergischer Kreditverein* ὀρίζεται εἰς $\frac{1}{4}$ τοῖς $\frac{1}{100}$.

Ἡ ὑπηρεσία τῶν τόκων τῶν ὑποθηκογράφων ἐκτελεῖται διὰ τῆς καθ' ἑξαμηνίαν πληρωμῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀποσπάσεως ἐκ τοῦ σώματος τοῦ ὑποθηκογράφου τοῦ προσήκοντος τοκομεριδίου. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ κεφαλαίου αὐτῶν, ὅσον μείζων ἢ ὑπὸ τῶν ὀφειλετῶν τῆς ἑταιρίας καταβαλλομένη ποσότης χρεωλυσίων, τόσον μείζων ἢ ποσότης τῶν δι' αὐτῆς ἐξοφλουμένων ὑποθηκογράφων. Οἱ ἀριθμοὶ τούτων τίθενται εἰς κληρωτῖδα καὶ καθ' ἑξαμηνίαν ἐξάγεται πρὸς ἐξούλησιν ποσότης ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ἑταιρίας ὑπάρχον χρεωλυτικὸν ἄθροισμα. Μετὰ πᾶσαν κλήρωσιν οἱ εὐτυχεῖς ἀριθμοὶ δημοσιεύονται καὶ τὰ ὁποῖα ἀφορῶσι ὑποθηκογράφα, ἐξοφλούμενα εὐθύς μετ' ὀλίγον, καταστρέφονται ὑπὸ διαφόρους ἐγγυήσεις. Περιττὸν νὰ σημειωθῇ, ὅτι, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀξίας εἰς ἣν κυκλοφοροῦσιν ἐν τῇ πιστωτικῇ ἀγορᾷ τὰ ὑποθηκογράφα, ἐξοφλοῦνται ὑπὸ τῆς ἑταιρίας εἰς τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναφερομένην χρηματικὴν ἀξίαν.

Ἐκτὸς τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἐξοφλήσεως τῶν ὑποθηκογράφων, ὑπάρχει καὶ ἕτερος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὀφειλετῶν τῆς ἑταιρίας· διότι δύναται οὗτος νὰ προεξοφλῶσι τὰ χρέη των, καταβάλλοντες τὴν ἀξίαν αὐτῶν εἰς ὑποθηκογράφα. Ἀγοράζουσι λοιπὸν ἐκ τῆς πιστωτικῆς ἀγορᾶς ὅσα ἀναλογοῦσι πρὸς τὴν χρεῖαν των ὑποθηκογράφα, μεταβάλλονται οὕτω εἰς δανειστὰς τῆς ἑταιρίας καὶ συμπληροῦσι τὰς ἀπαιτήσεις των πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτης. Ἐπρεπε τὰ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν ἑταιρίαν ὑποθηκογράφα νὰ ἐκμηδενίζωνται, ὅπως καὶ τὰ διὰ τοῦ ἄλλου τρόπου τῆς κληρώσεως, ἐν κατ'

ούσιαν ούδαμῶς διαφέρει ἡ ἐξόφλησις τοῖς μετρητοῖς τῆς ἐξοφλήσεως διὰ συμψηφισμού. Ἐν τῇ πρακτικῇ, ἐν τούτοις, διδάσκονται ἄλλαι ἀρχαί. Χάριν οἰκονομίας χάριτος, μετὰ προηγουμένην σφράγισιν, θεωροῦσιν καὶ ἐγγραφὴν, τὰ συμψηφισθέντα ὑποθηκόγραφα ῥίπτονται ἐκ νέου εἰς τὴν κυκλοφορίαν. Πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην ἰδιαιτέρας σημεῖωσης εἶναι ἀξία καὶ ἡ ἑτέρα ἀρχή, ὅτι τὰ οὕτω πῶς ἐν ταῖς χερσὶ τῆς ἐταιρίας ἐπιστρέφοντα ὑποθηκόγραφα πρέπει νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὰς κληρώσεις. Ἐκ πλάσματος λοιπὸν ἡ ἐταιρία εἶναι δανειστής ἐκνυτής, ὅστις πρέπει νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῆς κληρωτίδος.

Ἢ ἐν ἐκάστῳ ὑποθηκογράφῳ χρηματικὴ ἀξία πρέπει πάντοτε νὰ ἀναλογῆ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν τῆς ἀγορᾶς. Οὐτε πολὺ μεγάλῃς ποσότητος, οὐτε πολὺ μικρᾶς, εἶναι ὁ πρῶτος κανὼν. Τοιοῦτοτρόπως ἐν Σαξωνίᾳ τὰ μικρότερα ἀντὶ δρ. 104 καὶ τὰ μείζονα ἀντὶ δρ. 2,081 περίπου. Ἐκδίδονται δὲ ἡ ὀνομαστικῇ ἢ ἀνώνυμῃ. Τὰ πρῶτα μεταβιβάζονται εἴτε δι' ὀπισθογραφῆσεως (ἧτις, ἐκτὸς ἐναντίας συμφωνίας, δὲν καθιστᾷ ὑπεύθυνον τὸν ὀπισθογράφον, καθόσον πρόκειται περὶ ἀπλῆς ἐκχωρήσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ οὐσιώδες εἶναι ἡ ὑπαρξίς τῆς ἀπαιτήσεως), εἴτε δι' ἀλλαγῆς αὐτῶν ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς ἐταιρίας ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ δότου εἰς ὄνομα τοῦ λήπτου. Ὡς πρὸς τὰ ἀνώνυμα ὑποθηκόγραφα ἀνωφελῆς ἢ παρατήρησις, ὅτι προσαρμόζονται πλείονον εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς προοδευούσης καὶ ζωηρᾶς κυκλοφορίας. Ἐν γένει τὰ ὑποθηκόγραφα δύνανται νὰ ᾔναι μόνον τοκοφόρα ἢ συγχρόνως ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς καλῆς τύχης τῶν *la chartes* καὶ τῆς συμφωνίας τῶν ἀμοιβῶν. Ἐννοεῖται, ὅτι ἐν ταῖς δυοῖς τελευταίαις περιπτώσεσιν ὁ τόκος, τὸν ὁποῖον προσφέρει ἡ ἐταιρία ἐν ταῖς ὑποθηκογραφοῖς αὐτῆς, εἶναι μικρότερος, διότι οἱ δανεισταὶ ἐλκύονται ἐκ τῆς ἐλπίδος μεγάλου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον λαχνῶν καὶ ἐκ τῆς βεβαιότητος τῆς ὑποσχεθείσης ἀμοιβῆς. Ὄταν τὰ κληρούμενα ὑποθηκόγραφα ἐξοφλῶνται εἰς τιμὴν 10 π. γ. ταῖς $\frac{1}{10}$ ἀνωτέρην τῆς ὀνομαστικῆς, πρόκειται περὶ ἀμοιβῆς. Ὄταν ἡ ἐταιρία προσδιορίζῃ εἰδικὴν πᾶσιν εἰς διανομὴν μετὰ τῶν πρῶτων κληρουμένων ὑποθηκογράφων, πρόκειται περὶ λαχνῶν, ὅστις, ἵνα κινήσῃ τὴν πρὸς τὰ τυχερὰ χορδὴν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, προκηρύσσεται πολλάκις ἐν τῇ χρηματιστικῇ εἰς δεκάδας καὶ ἑκατοντάδας χιλιάδων. Ὄσον ἀφορᾷ τὸ Γαλλικὸν *credit foncier*, ἔχει προσδιορισμένης 800,000 φρ. κατ' ἔτος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν λαχνῶν, ὁ εὐτυχέστερος τῶν ὁποίων λαμβάνει 100,000.

Εἰς ὑποστήριξιν τῆς ὑπολήψεως τοῦ ὑποθηκογράφου σχηματίζεται παρὰ τὸν κύριον μηχανισμόν τῆς ἐπικινήτου πίστεως ἰδιαιτέρον κε-

φάλαιον ἐξ ἀτόκων ἢ μικροτόκων παρακαταθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐλκύει ἡ ὄλη τοῦ καταστήματος ἀξία. Ἐκ τοῦ κεφαλαίου τούτου δίδονται δάνεια ἐπὶ ἐνεχυριάσει ὑποθηκογράφων εἰς προθεσμίας μικρὰς, τὰς ὁποίας ἡ πείρα ἀναλογεῖ πρὸς τὴν κίνησιν τῶν εἰσπραχθέντων καὶ ἐξερχομένων παρακαταθηκῶν. Ὄσον μείζων ὁ ἀριθμὸς τῶν δανείων τούτων, τόσον δυσκολωτέρα ἡ κυκλοφορία τῶν ὑποθηκογράφων, διότι, ἀνεπτυγμένη καὶ ἀκμαία οὔσα αὕτη, ὀδηγεῖ τὸ ὑποθηκόγραφον εἰς ἀσφαλεστέραν καὶ συγχρόνως ἐπικερδεστέραν τοποθέτησιν τῆς ἐπὶ ἐνεχυριάσει. — Ἰδιαιτέρας μνείας δεῖται ἡ Κυβερνητικὴ ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης βοήθεια, διότι δύναται νὰ ὀρίσῃ ἢ εἰς ὑποθηκόγραφα τοποθέτησεως δεδομένων κεφαλαίων φύσεως δημοσίου συμφέροντος, ὡς π. γ. τοῦ κράτους, τῶν δήμων, τῶν ἀγαθουργῶν καταστημάτων, τῶν ἀνελίκων. — Ἐντούτοις ἡ καλλίτερα ὑποστήριξις ὀφείλεται εἰς τὴν νὴ τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς ἐταιρίας ἀξίαν τῶν ὑποθηκῶν δανείων, ἧτις ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν ἀσφάλειαν τῶν κομιστῶν τῶν ὑποθηκογράφων καὶ εἶναι ἡ μόνη ἄγκυρα τῆς σωτηρίας τῶν συμπερόντων αὐτῶν διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀναξιοχρέου τῆς ἐταιρίας. Πρέπει ἡ ἀσφάλεια αὕτη νὰ εἶναι πάντοτε εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' ἐν καταστάσει ἀδρανείας· διότι χρησιμεύει ὡς ἡ ἴλις, ἢ εἰς τὸν πιθμὲνα δοχεῖον ἀπεσταλαγμένου βευστοῦ. Ὄσον τοῦτο συνταράσσεται, τόσον ἡ δικύβητις θολοῦται.

Ἄφοῦ ἤδη ἐν ταῖς κυριωτέροις ἢ φύσει τοῦ ὑποθηκογράφου ἀπεδείχθη, ἰδωμεν ὁποία ἡ χρῆσις αὐτοῦ πρὸς ἐκείνους, δι' οὓς ἐπινοήθη. Κατὰ πρῶτον ἡ ἐταιρία ἀρχίζει διὰ τοῦ μετοχικοῦ αὐτῆς κεφαλαίου, δανείζει, τούτεστι, διὰ μετρητῶν καὶ εἰσάγει ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς τίτλους ἐνυποθήκων δανείων. Ἀμέσως τότε ἐκδίδει τῆς ἀξίας ὑποθηκόγραφα, ὅσων ἔχει εἰς ἐνυπόθηκα δάνεια. Ὄταν προσέρχωνται νέου ὀφειλέται, τὰ διαθέσιμα κεφάλαια αὐτῆς συνίστανται ἐκ τοῦ ἀπομένοντος μετοχικοῦ αὐτῆς κεφαλαίου καὶ ἐκ τῶν ἐκδοθέντων ὑποθηκογράφων. Μέρος εἰς χρέηματα, μέρος εἰς ὑποθηκόγραφα, ἀρχεται ἡ εἰσχωγῆ τῶν τελευταίων εἰς τὴν δανειστικὴν μηχανήν. Τέλος ἡ ἐταιρία δὲν δανείζει πλέον εἰμὴ δι' ὑποθηκογράφων, εἰς τὴν τιμὴν, ἢ ταῦτα κέκτηται ἐν τῇ πιστωτικῇ ἀγορᾷ. Ἐάν ἡ τιμὴ αὕτη εἶναι ὑπὲρ τὸ ἄρτιον, οὐδαμῶς ζημίαι διὰ τὸν ὀφειλέτην, διότι καὶ οὗτος ὑπὲρ τὸ ἄρτιον θέλει δαπανῆσαι αὐτὰ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς του. Ἐάν ἡ τιμὴ ὑπὸ τὸ ἄρτιον, ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ ὀφειλέτης ζημιούται, 1) διότι λαμβάνων τὸ ἑκατοντάδραχμον π. γ. ὑποθηκόγραφον ἀντὶ 90 δραχμῶν, θέλει ἐξοφλήσει αὐτὸ εἰς τὴν ὀνομαστικὴν του ἀξίαν, ἧτις εἰς δρ.

100, 2) διότι πληρόνων τόκον π. χ. 8 τοῖς % ἐπὶ τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ὑποθηκογράφου ἀξίας, πληρόνει κατ' ἀκριβείαν $8 \frac{0}{100}$ τοῖς % ἐπὶ τῆς πραγματικῆς. Ἐντούτοις ὁ ὀφειλέτης τῆς ἐπακινήτου πίστεως διατελεῖ εἰς τὸν αὐτὸν μετὰ τοῦ ἔθνους λόγον. Μήπως καὶ τοῦτο, δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς συλλήθου πίστεως, δὲν δανείζεται πάντοτε ὑπὸ τὸ ἄρτιον καὶ δὲν πληρόνει οὕτως ἀνώτερον τόκον ἐπὶ τοῦ πράγματι εἰσερχομένου ἐν τῷ ταμείῳ του χρηματικῷ ποσοῦ; Πῶς εἶναι δυνατόν, ἐὰν ἡ χρῆσις τῶν κεφαλαίων ἐν γένει πωλεῖται εἰς ὑπερτίμησιν (=τόκος ἀνώτερος), ἢ ἀκίνητος ἰδιοκτησία νὰ ἀπαλλαγθῇ τῶν συνεπειῶν τοῦ καθολικοῦ νόμου τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς; Ἐπειτα διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς προσεξοφλήσεως, τὸ ὅποιον κέκτηται ὁ ὀφειλέτης δύναται οὗτος, ἀγοράζων ἐκ τῆς πιστωτικῆς ἀγορᾶς ὑποθηκογραφεῖα εἰς τὴν αὐτὴν καὶ μικροτέραν τυγχὼν τιμὴν, νὰ καταβάλῃ δι' αὐτῶν τὸ χρέος του, δυνάμενος οὕτω νὰ ἀπαλλαγθῇ εὐθηνότερον καθὼς καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐν τῇ περιπτώσει, καθ' ἣν τὰ ὑποθηκογραφεῖα, δι' ὧν ἐδανείσθη ὑπὸ τῆς ἑταιρίας, ὑπερβῶσι τὴν τιμὴν, εἰς ἣν τῷ ὑπελογίσθησαν.

Τὸ μέγα κατόρθωμα τῆς ἐπακινήτου πίστεως εἶναι ἀκριβῶς τοῦτο· ὅτι ἔθεσεν ἀναλόγως εἰς ἕσσην σχεδὸν μίσην τὴν μικροτέραν τῆς γῆς ἰδιοκτησίαν πρὸς τοὺς μεγάλους ὄγκους τῆς κυκλοφορούσης πίστεως, τῶν ἐθνῶν ἥτοι καὶ τῶν μεγάλων ἑταιριῶν.

ΧΡΟΝΙΚΑ.

Οἰκονομικά τινα φαινόμενα πρώτης τάξεως ἐθεβαίωσαν τελευταῖον τὴν νέαν φάσιν, εἰς ἣν ἡ Ἀνατολὴ εἰσέρχεται. Δὲν εἶναι ἀδιάφορος εἰς τὸν προσεκτικὸν παρατηρητὴν ἢ μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀθηνῶν ὁ σημεῖραι ἀναπτυσσομένη πιστωτικὴ κοινωνία. Γνωστὴ δὲ εἶναι ἡ στενὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Βυζαντίου οἰκονομικὴ ἑνωσις. Ἡ δὴναις λοιπὸν τῶν πραγμάτων εἶναι μείζων τῆς τῶν προσώπων.

— Διαφέρει τὸ ζήτημα τῆς ἐπιτυχίας τῶν νέων συνεταιρισμῶν, εἴτινες, ἀκριβῶς εἰπεῖν, δὲν ἐξήλθον ἐτι ἐκ τῶν χειρῶν τῆς μαίας. Ἀπαιτεῖται πάντοτε χρόνος τις εἰς ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ὀργανισμῶν, ἐπομένως καὶ τῶν ἑταιριῶν. Οὐδὲ εἶναι προνόμιον τῶν ζωτικῶν μέ-

νον καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἰδιαιτέρως, ἢ ἀνατροπὴ τῶν πρώτων ἐτῶν. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι, ἐκτὸς τῶν ἑταιρικῶν διοικήσεων, ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπὶ τοῦ προκειμένου παιδαγωγικὴν δύναμιν τὸ δημόσιον πνεῦμα. Ἐἶναι τοῦτο σοβαρὸν, ἀρμονικῶς μεταξὺ συντηρήσεως καὶ προόδου διαμεμοιρασμένον; Ἡ ἀνατροπὴ τῶν νέων φυτῶν προβαίνει κατ' εὐχὴν. Δὲν εἶναι κίνδυνος νὰ μεταβληθῶσι ταῦτα εἰς ἀκάνθας, ὅπως τυφλώσωσι τὸν κόσμον. (Τὸ δημόσιον πνεῦμα εἶναι ὀπισθοδρομικὸν ἢ κεντρικῶς συγκεινημένον; Πρὶν τὸ ρίψωσιν ἄλλοι, ἔπεσεν ἡδὴ ἀφ' αὐτοῦ εἰς τὸν λήθαργον ἢ τὸν κρημνόν.—Εἶναι προσόντα τινὰ, τῶν ὁποίων ἡ καλλιέργεια ἐγκρίεται εἰς τὴν φύσιν τῶν μεγάλων τοῦ λαοῦ ἀριθμῶν. Δύναται νὰ ἴσταται ἀνθρώπος τις ἐπὶ τοῦ Λυκαβητοῦ καὶ νὰ φωνάζῃ ε' Ἀθηναῖοι μὴ ἀγοράζετε νέας μετοχὰς», καὶ ἕτερος ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ, φωνάζων τὸ ἐναντίον. Οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἀκολουθήσωσι τὴν φωνὴν τοῦ δημοσίου πνεύματος, τὸ ὅποιον σχηματίζεται, καθὼς ὁ ἠλεκτρισμὸς, δηλαδὴ ἐξ ὅλων καὶ δι' ὅλων.

— Ὁ Economist δίδει τὰς ἐπομένας συμβουλὰς, ὅσον ἀφορᾷ τὰ νέα δάνεια καὶ τὰς νέας ἑταιρίας. Ἐπὶ τῶν πρώτων,—μὴ ἀπόβλεπε εἰς τὸ ἀντικείμενον ἢ τὸν σκοπὸν τοῦ δανείου, ἀλλ' εἰς τὰς προσόδους καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς δανειζομένης Ἐπικρατείας.—Δάνειζε μᾶλλον κυβερνήσεις ἀνεγνωρισμένας καὶ καλῶς γνωστάς ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἢ εἰς ἄγνωστους, ὅσας δὴποτε καὶ ἂν παρέχωσιν ὑποσχέσεις.—Ἴνα δανείσῃς ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει, πρέπει νὰ ἔχῃς εἰδικὰς γνώσεις ἐπὶ τῆς ὀφειλέτιδος Ἐπικρατείας.—Προτίμα ἐθνη ὁμογενῆ καὶ συγκεντρωμένα, ἐθνῶν συγκροτουμένων ἐκ πολλῶν ἐθνικοτήτων ἢ ὑπὲρ πολὺ ἀποκεντρωμένων.—Ἐσο ὑποπτος πρὸς κυβερνήσεις μὴ ἀντιπροσωπευούσας ἔθνος μόνιμον.—Μὴ ἀναμιγνύεσαι εἰς δάνειον, δι' ὃ δίδονται ἀσφάλεια. Αἱ ἀσφάλεια εἶναι παγίδες· ἐπειδὴ συνίστανται εἰς μέρος τῶν εἰσοδημάτων τῆς δανειζομένης Ἐπικρατείας, ὅταν αὐτὴ ἔχει ἀνάγκην τούτων δι' ἄλλην χρῆσιν μᾶλλον ἢ διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων, ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν παράθεσιν τῆς ὑποσχέσεώς της.—Ἀπόφευγε τὰ δάνεια πρὸς ἔθνη, ἔχοντα τὴν συνήθειαν τοῦ δανειζέσθαι, διότι συνήθως πληρώνουσι τοὺς τόκους τῶν ἀρχαίων δανείων διὰ τῆς συνομολογήσεως νέων.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἑταιριῶν,—ἐνθυμοῦ, ὅτι ὁ λαμβάνων μετοχὰς καθίσταται συνέταιρος. Ἐπομένως, πρὶν ἢ λάβῃς τοιαύτας, σπουδάσον τὴν ἐπιχείρησιν καὶ τὸ προσωπικόν, τὸ ὅποιον θὰ διευθύνῃ αὐτὴν, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃς ἐντὸς ὁμορρυθμοῦ ἑταιρίας.—Φεύγε διὰ παντός τὰς ἐπιχειρήσεις ἐκείνας, αἵτινες δὲν στηρίζον

ται ἐπὶ μετοχῶν, ἀλλὰ περιστρέφονται κυρίως ἐπὶ δανειστικῶν ὁμολογιῶν. — Ἐσο ὑποπτος πρὸς προγράμματα, ἐν οἷς λάμπουσι ὀνοματοδελεάσματα (ὀνόματα ἀνθρώπων κοινωνικῆς τιμῆς περιωπῆς, μὴ ἀσχολουμένων συνήθως εἰς ἐπιχειρήσεις καὶ δανειζόντων ἢ ἐκμισθούντων τὰ ἐκυτῶν ὀνόματα). — Θεώρει ὡς ἰδιαιτέρως ἐπικινδύνους τὰς νέας ἐταιρίας, τὰς ὀργανιζομένας πρὸς ἐξάκολούθησιν παλαιᾶς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως. Δυνατὸν μὲν νὰ ὑπάρχωσι λόγοι, ὥστε νὰ ἀποταθῇ αὕτη εἰς τὴν βοήθειαν τῶν μετοχῶν, ἀλλ' ἵνα λάβῃς μέρος εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν, πρέπει νὰ εἶσσι ἐν τελείᾳ ἐπιγνώσει. — Μὴ ἀναμιγνίσκῃς λοιπὸν διὰ κλειστῶν ὀφθαλμῶν. Πρέπει δὲ νὰ τοὺς ἀνοίγῃς δις, ὅταν πρόκειται περὶ πιστωτικῶν καταστημάτων.

— Δὲν εἶναι ἄχρηστος εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν ἡ ἔρευνα τῶν κυβερνητικῶν μυστηρίων ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως τοῦ δημοσίου θησαυροῦ. Ὁ ὀπλισμὸς τῶν ἐθνῶν εἶναι τὸ μάλλον ὑποπτον μέρος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ συνταγματάρχης Lienard ἐδημοσίευσεν τελευταῖον πληροφορίας ἀξισημειώτους ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς προμηθείας, τίς οἶδε διὰ πόσα μικρὰ κράτη! « Κατὰ τὸ 1863 ἤμην διοικητὴς τοῦ ἐν Vincennes πυροβολικοῦ· αἱ ἀποθήκαι ἐβρέθηον ὅπλων, δυναμένων εὐκόλως νὰ ἀνανεωθῶσιν. Ἐν τούτοις οἱ ἐπιχειρηματῆται συνεννοήθησαν μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὅστις ἄνευ δημοσίου συναγωνισμοῦ τοῖς παρέδωκε 100,000 ὄπλα, πρὸς φρ. 4 $\frac{1}{2}$. Ἀλλ' ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ὄπλα, ὃ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας εἶχεν ἀνάγκην τοιούτων εἰς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Μαρκέσιός τις λοιπὸν Β. συνεφώνησεν, ἵνα τῷ παραδώσῃ 40,000 ὄπλα πρὸς 60 φράγκα. Θέλων ὅμως ὁ εὐγενὴς οὗτος μόνον τὰ χρήματα καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐνεργήσῃ τὴν παράδοσιν τῶν ὄπλων, μεταβίβασε τὴν ἐπιχείρησιν πρὸς τὸν Κόμητα Ρ. ἀντὶ ὠφελείας 800,000 φράγκων, ὅστις καὶ αὐτὸς ἀντὶ ὠφελείας ἐτέρων 500,000 φραγ. τὴν μεταβίβασε πρὸς τὸν Μ., ὅστις, πληρώσας οὕτω 1,300,000 φραγ. διὰ τὴν παραχώρησιν καὶ θαπανήσας διὰ τὴν ἀγορὰν μὲν τῶν 40,000 ὄπλων (πρὸς φρ. 4 $\frac{1}{2}$) 180,000 φρ. διὰ τὴν τροποποίησιν δὲ αὐτῶν (πρὸς φράγκα 11) 440,000 φρ., ἀπῆλκυσε καὶ αὐτὸς καθαρὸν κέρδος 480,000 φρ. » — Ἀλλοίμονον! Οἱ εὐγενεῖς τῶν Αὐλῶν προμηθευταὶ δὲν φοβοῦνται τοὺς ὄρεις τοῦ Dante, τοὺς δάκνοντάς τὸ στόμα τῶν κλεπτόντων τὰ δημόσια . . .